

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

1 AĞUSTOS 1965

Sayı : 272

100 Kuruş

onbeş günlük tarafsız

siyaset

iktisat

fikir ve kültür dergisi

TÜSTAV
Arşivi
Alpay BİBER
Koleksiyon

YANLIŞ ADIMLAR

DEMOKRASİDE
DEVLETÇİLİK

DÜNYA EKONOMİ
KRİZİ Mİ?

HALKA AÇIK
ORTAKLIKLAR

ROMANIMIZIN
SORUNLARI

1960'ın KILIÇ
ARTIKLARI

AĞALI TÜRKİYE

PETROL
İNSAN

BASINIMIZDA ONBEŞ GÜN

BASINIMIZDA ONBEŞ GÜN

1965 seçimlerine yaklaştığımız şu günlerde siyasilere gezi-leri ve partilerin kesif bir faaliyete girmeleri, resmen başlamama-sına rağmen bir nevi seçim kampanyası havası taşınmaktadır. Seçim hazırlığı ve bu konudaki davranışlar geçen onbeş gün içinde basın üzerinde durduğu başlıca konular olmuştur. Tahminimize göre 10 Ekim tarihine kadar da bu konu yine önemini muhafaza edecektir. Biz bu sayımızda, seçim hazırlıkları ile partilerdeki fa-liyetleri ve A.P. nin «kırık» amblemi üzerinde yapılan yorumları aktaracağız.

1965 MİLLET VEKİLİ SEÇİMLERİNE DOĞRU

15 Temmuz tarihli KİM dergisinde Özcan Ergüder, «Türk toplumu, birçok toplumların imreneceği bir sür'atle başını almış gidiyor. Bu sür'ate ayak uyduramayan partiler, bugün yüzde elli oranında oy alabilenler dahi yarın iflâsa mahkûmdur. Bu sür'ate ayak uydurabilen birtek parti dahi olmaması halinde ise, doğru-dan doğruya Demokrasi iflâsa mahkûmdur. Bugün CHP, bu ikinci tehlikeyi azaltıcı ve belki de yok edici bir yolda şuurla ilerliyor. Uzun vadede Adalet Partisini 'yok' farzetmek yanlış ol-mayacaktır. Şimdi bütün mesele o 'uzun vade'yi sağlayabilmek-tir ki, bu da ancak CHP, nin yurt gerçekleriyle daha da cesur, daha da tesirli boğuşabilecek bir parti hüviyetine daha da kesin olarak kavuşabilmesiyle mümkündür.» demektedir.

ULUS'ta Falk Suad, «Seçenlerin sorumluluğu...» adlı maka-lesinde, Millet Meclisine seçilenlerde ki niteliklerin, yalnız kanun-ların tarif ve fâyin edilmesinin kafi olmadığını, «İş hayata pürüz-süz, aile hayatı lekesiz, sağlam kişiliği, ahlâkı, namusu ve fazile-tiyle temayüz etmiş ve çevrenin saygısına, güvenine mazhar ol-muş kişilerin aday gösterilmesi noktasında partiler çok titiz ol-malıdır... Partilerin, daha doğrusu aday yoklamalarında oy kullanacak partilerin, adayların kişiliği üzerinde çok dikkatli, çok hassas davranmaları şarttır...» gibi vasıflara da sahip olma-ları gerektiğini ifade ile, şimdiki milletvekillerinin adının karıştığı bazı örnekler vermektedir.

17 Temmuz tarihli AKİS'te Jale Candan, «Kadınlar Meclise Girmeli» adlı yazısında, Kadınlar Derneğinin son bildirisine deği-nerek; «Yalnız, siyasi partilerin merkez kortenjanlarından Meclis-e girecek birkaç kadını yetinmek büyük hata olur. Siyasi par-tilerin, kendi saflarında yıllarca çalışmış politikacı kadınları des-teklemeleri, yoklamalarda bu kadınları, her zaman olduğu gibi, post kavgasına düşerek, kenara itmeleri lâzımdır. Kadınlar rakı masası veya kulis anlaşmalarında yeterli olmayabilirler. Ama listelerde muhakkak yer almalıdır. Bu, sembolik olmaktan çok ötede, toplum davamızla ilgili bir meseledir.» demektedir.

19 Temmuz tarihli YENİ GAZETE'de, «Meclis tatile girdi. Rahat yüzü görecektir. Büyük Millet Meclisinde çalışan memur ve müstahdemlerdir. Meclis'in tatile girmesiyle, seçim yarışı, bir süre içinde, bütün hızıyla başlayacak. Muhalefet Partisinin ön plâna almak istediği bir çok mesele etrafında, yurt sathında çeş-itli tartışmalar olacaktır. Seçim kampanyasında, Ağustos ayı sonuna kadar sadece liderlerin ve liderlerden sonra gelen ikinci plândaki sözcülerin konuşmaları ve hareketleri dikkati çekecek-tir. Çünkü, Milletvekilleri, partilerin program ve iktidar vaad-lelerinden çok, kendi adaylıklarını garanti altına almanın çabasına düşeceklerdir.» denilmektedir.

20 Temmuz tarihli AKŞAM'ın YORUM sütununda, «Maskesi-ni atan parti» başlıklı yazıda, «A.P. sorumluları şimdiye kadar kanunlara karşı daha saygılı davranmak zorunluğunu duyduklar-ından partilerinin D.P. nin devamı olmadığını ve D.P. ile hiç bir ilişki bulunmadığını söyleyegelmişlerdir. Şimdi ise D.P. nin de-vamı bile değil düpedüz kendisi imiş gibi ortaya çıkmaktadırlar. Demir-İr-at sembolü ile hem D.P. hem de Demirel'in çağrışım yapması Türkiye gibi bir memlekette bir parti için elbette bir avantajdır. Ama bu avantajın kamu vicdanında doğuracağı tepki de hesaba katılmalıdır.» deniliyor.

ULUS'ta Sebahattin Hakkı Esatoğlu, «Köylere politikacı-ları sokmamaya karar alan vatandaşları bu karara zorlayan se-beplerin üzerine ciddiyetle eğilmek lâzımdır. Hallan, politikacıya güvensizliği, demokratik rejim için en büyük tehliktir.» demek-te «Memleketimizde yer yer başlayan bu politikacı düşmanlığı ta-mamen gelişir de vatandaş sandık başına gitmek lüzumunu his-satmazsa, bu, demokratik rejim için büyük bir kayıp olacaktır. Vatandaş rejime ısındırılmak için seçilenlerin, seçim öncesi vaad-lerine bağlı kalması, vatandaşın ya'lan söylememesi, kendisinin o-ya işbaşına gelmiş bir temsilci olduğunu düşünerek dalma kendis-i-ne oy verenlerin hizmetinde bulunması lâzımdır.» «Aksi tak-dirde boş oy sandıkları, demokratik rejimimizin iflâsı demek ola-caktır.» diye yazmaktadır.

MİLLİYET'te Abdi İpeki, çalışmalarını bitiren A.P. Temsil-ciler Meclisinin yayınladığı bildiriye değinerek, «A.P. yöneticileri-ne düşen Halk Partisi gibi kurumları, İnönü gibi şahsiyetleri komünist olarak tanıyanlara karşı bizzat mücadele etmektir. Böyle bir mücadele Halk Partisinin değil, bizzat Adalet Partisinin men-faati icabıdır. Ve bugüne kadar güdülen metod aslında mükem-mel bir komünist propogandası olmuş, şimdilik Adalet Partisinin üzerine yaradığı zannedilen taktik, komünistlerin ekmeğine yağ sürmüştür. Temsilciler Meclisinin son bildirisinde bu gerçeğin halâ fark edilmemiş bulunduğunu görmek, seçim kampanyası ar-

tesinde muhtaç olunan ümitten bizi yoksun bırakmıştır.» demek-tedir.

21 Temmuz tarihli YARIN'ın başyazısında, Meclisin tatile girmesinden evvel CHP, Genel Başkanının Mecliste yaptığı ko-nuşmada bahsettiği hususları ve bunlara karşı AP, nin neler söyleyeceği ele alınmakta, AP, nin inisiyatifi elinde tuttuğu, CHP, nin telaşlı ve asabi bir hava içerisinde olduğu ifade edilerek, CHP, nin «İktidardan ayrıldıktan sonra, yavaş yavaş yeni bir hüviyete bürünen AP, karşısında, kesin, açık ve dolgun bir siyasi plâ-tform» aradığı, ortamın solunda olduğunu birçok misallerle göste-ren Halk Partisinin, «sosyalist bir işçi partisi» hüviyeti kazanmak istediği, TİP, in ortaya attığı ana temalarla CHP, illerin son be-yanlarının aynı paralele olduğu ifade edildikten sonra «şimdi iktidardan uzaklaşmış olduğu bir devrede CHP, kendini yalnız ve tecrit edilmiş bir halde hissetmektedir. İktidarın ve zinde kuv-vetlerin desteğinden mahrum kalmış olan CHP, güçlü muarızlar-la çevrili olduğu bu devrede manen ve maddeten kendini bir hayli zayıf görmektedir.» denilmektedir.

22 Temmuz tarihli KİM dergisinde Özcan Ergüder, bu devre seçim kazanmanın zor fakat büyük bir görev olduğunu, son dört aylık iktidardan demokrasi için olumlu neticeler vermediğini, önü-müzdeki dönemde AP, nin başta bulunduğu bir koalisyonun Tür-kiye'yi kısa zamanda felâkete götürebileceğini, bu felâketin çeşit-li şekillerinin olduğunu ifadeyle son hükümet zamanında bu felâ-ketlere örnek olacak hususları saymakta ve mevcut partiler için-de bütün insafsız tarizlere rağmen CHP, nin bu devre iktidarı al-ması gerektiğini, AP, kabusunu sürebilecek çareler aramamız ge-rekeceğini, bunun tek çaresinin ise «Demokrasinin bu çağda ancak Reformculukla elele yaşayabileceğine inanmak, gerçekten halkçı, gerçekten reformcu bir parti olmak! Bu, CHP, için hiç değilse na-zari plânda güç bir şey olmamak gerekir. CHP, bu gelişim içinde gerekli fikri geleneğe sahiptir.» diyerek; C.H.P. nin ye-terince açık olmasını, menfaatler gruplarını tasfiye etmesini sal-ık vermektedir.

HABER'de Mehmet Ali Yalçın, yaklaşan seçimler dolayısıyla söylenen sözleri ele almakta, seçimlerin dürüst olacağını, politika-da her şeyden önce samimi olmak, tahriklere peşin hükümlere kapılmamak gerektiğini ifadeyle, «seçimlere gidiyoruz. Oldukça sıkı, oldukça enteresan bir seçim devresi geçireceğiz. Tahrikler-den uzak, kırıcı olmayan ve ancak yapıcı bir hizmet yarışı halin-de bir devreyi geçirirsek; böylesine temiz bir havada parlamen-taryu çok daha iyi işletebiliriz. Türkiye'de seçim emniyetini kan-unlar sağlamıştır... Boş yere konuşmayalım ve şimdiden lüzum-suz polemiklere kaçmayalım.» diye yazmaktadır.

MİLLİYET'te Bülent Ecevit, AP, nin eski amblemini atarak «kırık» amblemini almasının, «Türk demokrasisinin kaderi üstü-ne kumar oynamak olduğunu, «bir dürüst partinin, bir inanmış partinin, önce kendi adına inarınması, saygı duyması» nin beklene-ceğini ifadeyle «şimdi Adalet Partisi, bütün çağrışımlarıyla bir-likte, o sembolü yeniden diriltmekte, siyaset meydanına yeniden, 27 Mayıs 1960 öncesinin 'demirkırık'ını sürmektedir. Sanıyorki meydana rahatça at oymatıp, o azgın 'demirkırık'ın önüne 1960 da çıkan engelleri bu kez bir sıçrayışta aşabilir... Sanıyorki ki şu can sıkıcı demokrasiden kurtulup yeniden 'demirkırısı' ye kavu-şabilir.» demektedir ve «'demirkırık'ın kırık ayağıyla yola çıkanlar, eskisi gibi uçuruma yuvarlanmalarına da fırsat olmadan, bu kez yaya kalacaklardır. Derslerini bu kez, doğrudan doğruya, Eyiüp Sultana uçan at masallarıyla uyutmağa kalktıkları halktan ala-caklardır» diye ilâve etmektedir. Diğer bir sütunda ise aynı konu ile ilgili olarak Abdi İpeki, AP, nin bu tutumuyla kanuna aykırı hareket ettiğini, zaten herkesin onu D.P. nin bir devamı olarak kabul ettiğini, başka bir sembol yerine 'kırık' sembolünün alın-masına» sebep olacağını ifade etmektedir.

23 Temmuz tarihli SON HAVADİS'te Tekin Erer, Adalet Partisinin At'ı sembol almasının CHP,li basını kızdırdığını, hal-buki atın bizim tarihimiz, zaferimiz, sembolümüz olduğunu ifade ettikten ve aleyhteki yazarlara cevap verdikten sonra, «Adalet Partisi ne yapsa bunlar mutlak aksine bir oluş yaratacaklar! Ne söylese altından bir mana çıkaracaklar! Neyi teklif etse içinde bir maksat arayacaklar! Bu öyle bir huydur ki, CHP, nin ömrü bitse bu huyundan vazgeçmeyecektir! Esasen onları bu huyundan dolayı-dır ki, halk 1965 seçimlerinde reyleri için birbirlerine kısaca 'At, at a!' yahut 'At a at!' diyerek sandık başlarına koşacaklardır. CHP, iler hiç üzülmesinler ve lütfen kiskanmasınlar: At binenin, kaçı kuşanandır!» demektedir.

25 Temmuz tarihli YENİ İSTANBUL'un başyazısında, bir hafta boyunca Türkiye'nin baş meselesinin A.P. nin değişen amb-lemine olduğu, Yüksek Seçim Kurulunun tasvibinden geçen bu amblem yüzünden A.P. nin C. Savcılığına jurnal edildiği «27 Ma-yıs bir devri, bütün hata ve sevaplarıyla kapamış ve geride bi-rakmışken ve AP, yeni Anayasa'nın ışığı altında bu teşebbüste bulunmuşken ona tarizlerde bulunmanın doğru olmadığı ifade edi-lerek, «A.P. nin amblem değiştirmesi siyaset, taktik, basiret, hat-ta bir desen olduğuna göre zevk bakımlarından tenkid ve münaka-şa mevzuu yapılabilir. Ama Yüksek Seçim Kurulunun tasvibin-den geçmiş bir kararın Tedbirler Kamununun ve Anayasaya aykırı bulunduğunu iddia etmek... Hayır, bu tavır bir hukuk devleti an-layışıyla kabili telif değildir.» denilmektedir.

(Sonu sayfa 19 da)

Haz : Bekir EKİNCİ

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

ONBEŞ GÜNÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSADİ KÜLTÜR DERGİSİ

BU SAYIDA :

Basımımızda Onbeş Gün

BAŞYAZI :

Yanlış Adımlar

ONBEŞGÜNÜN NOTLARI :

- 1 — C.H.P. ve A.P. nin Seçim Hazırlıkları
- 2 — Yeni bir Dünya Ekonomî Krizi mi ?
- 3 — Cezalar Daha İnsani Bir Şekilde İnfaz edilecek
- 4 — Köy İşleri Bakanlığı ve Toplum Kalkınması
- 5 — R.C.D. Toplantısı

GÜNÜMÜZÜ AYDINLATAN BELGELER:

Petrol ve İnsan

Antoine ZISCHKA

İNCELEMELER :

Halka Açık Anonim Ortaklıklar
Dr. Ünal TEKİNALP

Şehirlerimizin Plânlanması ve İlgili Yasalar,

Şevki VANLI

Demokraside Devletçilik

Kâzım BERZEG

OKURLARIN FORUMU :

Ağalî Türkiye (İ. G.)

KÜLTÜR VE SANAT :

Romanımızın Sorunları

Mehmet SEYDA

1960'ın Kılıç Artıkları

Mehmet Metin NİGAR

Bibliyografya :

Der. : S. N. ÖZERDİM

Seçimler yaklaştıkça partilerin davranışı kamu oyununun daha yakın denetine tâbi olmaktadır. Bu arada özellikle aydın olmayan vatandaşların reylerini kapmak için girişilen ter tipler dikkati çekmektedir. İtiraf etmek gerekir ki, bu yolda çeşitli vasıtaları kullanmaya istekli olduğunu Adalet Partisi çeşitli davranışları ile göstermektedir. Adalet Partisinin köylüler arasında demokrat kelimesinin kısaltılmış ve bozulmuş ifadesi olan «demirkırat» ı temsil eden at resmini sembol olarak kabul etmesi tasvib edilemez. Demokrat Parti idaresi ihtilâlle tesfiye edilmiştir. Adalet Partisinin Anayasa ilkelerine bağlı bir kuruluş olarak böyle bir sembolü seçmemesi gerekirdi. Tedbirler kanununa aykırılığı daima söz konusu olabilecek bir sembol seçilmesini Adalet Partisi yetkililerinin tamamen masum bir istek olarak göstermeğe çalışmalarını realite ile bağdaştırmaya imkân yoktur. Bu türlü davranışlar, Demokrat Parti rejimini tasfiye eden aydın çevrelerde ister istemez kuşkuya sebep olmaktadır. Adalet Partisi sözü geçen sembol sayesinde belki alabileceğinden biraz daha fazla oy toplayabilecektir. Ancak bu davranış partinin aydın muhitlerde zaten yüksek ölmeyen itibarını biraz daha düşürüp azaltacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisinin doktrin olarak yerini belirtmek için kullandığı «ortanın solu» sözü de, Adalet Partisinin oldukça hararetle çalıştığı bilinen alt kademesi tarafından, istismar konusu yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisinin komünist olduğu iddiası pek az vatandaşları kandırabilir. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi Anadolu Kurtuluş Savaşına ve Cumhuriyetin kuruluş mücadelesine damgasını vurmuş olan bir partidir. Bu çeşit bir kampanya asgarî sağduyuya sahip olan vatandaşlar tarafından şiddetle reddedilecektir. Ancak daha tehlikeli olanı, böyle bir kampanyanın Cumhuriyet Halk Partisini, benzer metodlarla karşı koymaya sevk etmesi ihtimalidir. Cumhuriyet Halk Partisinin bilhassa muhalefet partisi olarak geniş bir tecrübeye, ve Adalet Partisi ile kıyaslanamayacak aydın bir kadroya sahip bulunduğu hatırlanacak olursa, Adalet Partisinin başarısızlığa uğrama

sı ihtimali ister istemez hatıra gelmektedir.

Şüphesiz Adalet Partisi yöneticileri gerici kuvvetleri seferber etmenin yakın gelecekte olmasa bile uzak gelecekte hiçbir fayda sağlamayacağı hakikatini gözden uzak tutmaktadır. Yassıadada hüküm giymiş olanların, kaynağını intikam hislerinden alan akıl göstericiliğinin de faydası daima şüphe ile karşılanmalıdır. Paşaşahçı bir mazi özleminin ifadesi olan II. Abdülhamit hakkındaki methiyelerin inkılâpçı ve cumhuriyetçi olması gerekli bir partinin gazetelerinde yer alması da aynı şekilde zararlı sonuçlar doğurmaya elverişlidir.

1965 yılında politikanın asıl sorunları Türkiyenin kalkınmasında hangi usullerin daha iyi ve faydalı olacağıdır. Böyle bir tartışmanın önce siyasi doktrinler hakkında asgarî bilgi şartına bağlı olduğu bir gerçektir. Adalet Partisinin Türkiyenin lizeralizm yoluyla kalkınacağı ilkesine inanması, böyle bir açıdan itham konusu olamaz. Ancak Adalet Partili yöneticilerin XVIII. asrın modası geçmiş liberalizmini değil, hiç olmazsa XX. asrın neo-liberalizmini savunmalarını gönül arzular. Çünkü liberalizm'i XVIII ve XIX. yüzyıllarda anlaşıldığı şekilde savunanlara artık dünyada rastlanmamaktadır. Kalkınma yollarının münakaşası yapılırken, anayasa ilkelerini ve herkesin bilmesi gerekli gerçekleri gözden uzak tutmamak lâzımdır. Mülkiyet hakkına dokunulmadan toprak reformu yapılabileceği görüşü, hem Anayasada yer almış bulunan toprak reformu ile ilgili prensibe, hem de toprak reformunu yapmış olan bütün ülkelerin uygulamasına aykırıdır. Toprak reformu hiçbir şekilde mülkiyet hakkına dokunmadan gerçekleştirilemez. Ancak bu müdahalenin sınırlarının ne olacağı meselesi tartışılabilir. Adalet Partisi mülkiyet hakkına dokunmayan bir toprak reformunu savunmakla gerçekte toprak reformunu yani Anayasada yer almış bulunan bir ilkeyi reddetmektedir.

Seçimler arifesinde siyasi mücadelenin olgun bir seviyede geçmesi istegini tekrarlamamaya imkân yoktur. Bu konuda en büyük sorumluluk iktidarın ana partisi olan Adalet Partisine düşmektedir. Bu gerçeğin anlaşılması, hem seçimlerin sükun içinde cereyan etmesi hem de seçim sonrası devresinin huzuru bakımından şarttır.

Onbeş Günün Notları

C. H. P. ve A. P. nin Seçim Hazırlıkları

Bugünlerde partileri iki olay meşgul etmektedir. Bunlardan birisi partilerin seçim kampanyasında tutacağı yoldur. Bu konuda öğrenilebilen, iki büyük partiden birinin ilk kararı amblem olarak kıratı seçmiş, diğersinin ise beyaz kitap yayınlamak kararı almış olmalarıdır. C.H.P. nin beyaz kitabında nelere yer verileceği bir miktar tahmin edilmekle beraber, konuların ne derece açıklığa ulaştırılabileceği kestirilemez. Zira, düşünen çevrelerde bazı sosyal ve ekonomik istekler belirliye başlamış isede, şeklin açık bir tarifine gidilmekte güçlük çekilmektedir. C.H.P. nin bugünkü bünyesi ile bunu kolayca yapamayacağı anlaşılmaktadır...

C.H.P. nin taraftarlarına gösterdiği yumuşak davranış ve hoggörüllüğü, parti yüksek kademelerinin samimiyetsizliğine veya taviz politikasına yüklememek gerekir. Son yıllarda yurdumuzda da gelişen dünya görüşüne, partilerin iltihak etmesi, halkın da bu görüşlere katılması demek olacaktır. Geçen yıllarda, hukuk devleti anlayışı ve sosyal haklar konusunda önemli adımlar atılmış, önümüzdeki yıllar için ümit verici olmuştur... Buna rağmen CHP. içindeki genç ve genç düşünceli kişilerin, seçim kampanyası politikasını mümkün olduğu kadar açık ve seçik düşünceler üzerine kurmaları beklenir...

A.P. nin ise bu yönden tamamen ayrı bir davranışa niyetli olduğu görülmektedir. Kırat sembolü üzerinde oynayan partililer, herhangi bir doktrine veya meselelerimize çözüm teklifleriyle kampanyaya girmeyeceklerini belli etmektedirler. A.P. yeni bir parti olarak yürütmüş olduğu ısratlara sığınmadığına, elden geldiği kadar statükoyu korumaya çalışacağına göre, elinde pek az bir kampanya malzemesi kalmaktadır. Ayrıca gelişmiş vaatlerde bulunmak on yıl öncesi kadar kolay değildir. Çünkü, politikacı, devlet kuruluşlarının eskisi gibi hükümetler ve partiler elinde oyuncak olmayacağını bilmekte, halkın da bunu anlamış olduğunun farkındadır.

Bu durumda hisleri istismar etmek yolunu seçmiştir. Devlet otoritesinin zayıflığından, partinin menfaat sağlayıcı bir kuruluş olmasından hoşlanan kişiler ve onların etki sahasından yararlanmak istemektedir... Bunun da sembolü kırat olarak karşımıza çıkmaktadır...

İki büyük partiden birisi beyaz at, diğeri beyaz kitap hazırlamaktadır. Bu kadar değişik iki davranışın aynı istek ile aynı sahaya çıkmaları gariptir ve bu yüzden birçok zihinlerde seçimlerin sürprizlere gebe olduğu düşüncesi yerleşmiştir. Bu kampanyada duyguların istismarı ile toparlanmaya çalışan aklın çarpıştığını göreceğiz.

Partilerin uğraştığı ikinci konu ise, Merkez adayları seçimidir.

Son günlerde basında partilerin merkez adaylarının seçimine gereğinden fazla ilgi göstermiştir. Hangi illerden kaç adayın merkezden gösterileceğine dair listeler yayınlandı. Bu arada CHP. nin merkez adaylarının kimler olacağı konusunda tahminler dahi yürütülmüş bulunmaktadır.

Merkezden aday gösterilme işinin gayesine sadık kalınmasına ihtiyaç vardır. Örneğin, merkez adaylarının zaten teşkilatta gayet iyi tanınan kimseler olması gariptir. Gazeteci, şü veya bu olarak yıllardır politikanın içinde bulunan kimselerin merkezden korunmasına niçin ihtiyaç duyulduğu kolayca anlaşılabilir. Halbuki partiye yeni katılmış veya parti içindeki faaliyetleri yetersiz olupta parlamenter hayatta büyük fayda beklenen kişileri kazanmak için bu kontenjanın kullanılması gerekir...

Örneğin birçok ihtisas elemanı meclise bilgi ve rasyonel davranış enjeksiyonu olabilir. Aksi halde merkez adaylığının tek parti sistemindeki alışkanlıklarla, birkaç kaprisli politikacıyı kendi saflarında tutabilmek için ihvan dağıtılması düşüncesi akla gelebilecektir.

Yeni Bir Dünya Ekonomisi Krizi mi?

Bir müddet önce borsada hisse senetleri fiyatlarının düşmesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri Federal Reserve Board'ın Başkanı William McChesney Martin'in 1965 yılı ile 1929 krizi öncesi arasında endişe verici derecede bir paralellik olduğunu ileri sürdüğünü biliyoruz. McChesney Martin bu iddiayı ortaya attığı sırada borsada fiyatlar yüzde 4 kadar düştükten sonra bir noktada istikrar bulmak üzereydi.

Bu beyan yeni endişeler doğurdu ve borsada hisse senedi fiyatları tekrar düşmeye başladı. Bu konudaki haberler gazetelerin ekonomi sayfalarından çıkarak manşetlerinde yer almaya başladı.

Amerikadaki gelişim Avrupa borsalarını da etkilemeye, orada da hisse senetleri fiyatlarını düşürmeye başladı.

New York borsasında aksiyon fiyatlarının düşmesi geride bıraktığımız ayın ortalarına 15 Haziran 1965'e kadar sürdü. Aynı günün sabahı düşme hızı bir tempo ile devam etti. Borsa ajanları büyük çapta satış talimatları alıyorlardı.

Bu tarihten bir hafta öncesi, hükümet ekonominin sıhhatli ve sağlam olduğunu ve her hangi bir kriz ihtimalinin söz konusu olmadığını beyan etmişti.

Aynı günün sabahı (15 Haziran 1965) bu beyanı bir grup Demokrat Partili mil-

letvekili de desteklediklerini ilân ederek öğleye doğru hisse senetlerine talep birden bire artmaya ve fiyatlar tekrar yükselmeye başladı. New York Borsasının moderatörleri fiyat gelişimini, uzun yıllardır görülmemiş hacimde büyük alış satış işlemine rağmen bir kaç dakika gecikme ile verebiliyordu. Bu sayede fiyatlardaki yavaşlık doğru gelişim zamanında anlaşılabilir ve belki bir paniğe kapılma tehlikesi önlenmiş oldu.

Gerçekte borsada bir kriz ve ekonomi bir gerileme doğuracak ciddi sebepler yoktu. Amerikada sınırlı üretim ve stratejik balmaların sürümü artmakta idi. Tüketici vergileri yüzde 4,6 oranında düşürülmüştü. Amerikan ekonomisinde genişlemenin devam edeceğini bekleyenler çoktu. Konjonktürün gelişimi hakkındaki yaygın bir kötü haber hava mevcut değildi.

Fakat 1962'deki sert düşüştenberi hisse senedi fiyatları devamlı surette yukarı fırlamış artık yeni fiyatlar alıcılara yükseleceği düşünülmeğe başlamıştı. Aksiyon gelirleri fiyatların yüzde beşine düşmüştü. 1962'de hisse senetleri fiyatlarının sert düşüşlerinden ağzı yananlar da ellerindeki kıymetleri bir kısmını satmaya başlamışlardı. Öte yandan İngiltere Blue chips senetlerinden önerilen miktarları satışa çıkarmıştı. Bütün faktörler Mayıs'tan itibaren hisse senetleri fiyatlarının geriye doğru gelişmesine yol açmıştı.

Bu şartlarla düşüşlerin krize giden bir gerilemeden çok fiyatların normal bir deşer etrafında dalgalanması şeklinde yorumlanması gerekirdi. McChesney Martin beyanatından sonra tekrar başlayan düşüşler de katıldığında hisse senetlerinin değeri kaybı ancak yüzde 8 civarında kalmı (Borsada yüzde 10'a kadar dalgalanmalar normal kabul edilmektedir). Halbuki 1929-1932 arasında değer kaybı yüzde 89 bulmuştu. Kaldı ki 1965'te satışa çıkarılan hisse senedi oranı 1929 sıralarındaki oranla karşılaştırılmıyacak kadar küçüktü.

1965 Yılında Amerikan ekonomisi sınırlı maye piyasasında önemli yer işgal eden işletmelerin yüksek kârlar sağhyabilecek beklenmektedir. Bu da hisse senedi fiyatlarının tekrar yükselmesi için ümit vericidir. İlgili borsa uzmanları hisse senetleri fiyatlarında artık bir devre yeniden yükseliş beklemektedirler. Yalnız Amerika tedbir bilançosu ve Vietnam politik krizindeki kötü gelişmelerin hisse senetleri fiyatlarını olumsuz yönde etkileyeceği sanılmaktadır.

Öte yandan borsa hareketlerinin tek keli ekonomik krizlere yol açabilmesi için artık günümüzün şartları 1929'a göre oldukça değişmiştir. Küçük hisse senedi sahipleri eskiye göre spekülasyonla karşı daha bilinçli ve uyanıktır.

Sosyal sigortalar ve emekli sandıkları gibi büyük çapta menkul kıymetler alıcıları ortaya çıkmıştır. Bu müesseseler ellerindeki fonları kullanmak için nasıl olsa değerleri satınalma zorundadırlar. Hisse senetleri fiyatları biraz düşmeye başlasayınca, bunlar bu müesseseler için çekile hale gelmekte ve böylece artan talep fiyatların daha fazla düşmesini önlemektedir.

Öte yandan hükümetler ekonomik konjonktürü yakından izlemekte ve gereğini

gecikmeden zorunlu müdahalelerde bulunmaktadırlar. Ekonomi kendi haline terk edilmemektedir.

Konjonktür politikası 1929 - 1932 Dünya Krizinden bu yana edinilen tecrübelerden sonra gerek teorik gerek uygulama bakımından gelişmeler kaydetmiş ve birçok etkin silâhlar keşfetmiştir.

O halde son aylardaki New York borsasında hisse seretleri fiyatlarının düşmesinden Dünya ekonomisini yeni bir krize itecek tehlikeler çıkarmak fazla kötümserlik olacaktır.

Cezalar Daha İnsani Bir şekilde infaz edilecek.

Oldukça kısa bir hazırlık devresinden sonra meydana getirilen «Cezaların infazı hakkında» ki 647 sayılı kanun nihayet yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Öteden beri memleketimizde bir infaz reformuna duyulan ihtiyaç açıktır. Cezaevlerimizin suçluyu ıslâha yeterli olmadığını, suvari ahırından, kilseden, deveçilerin uğrak yeri olan hanlardan ufak bir tādille meydana getirilen cezaevlerinin modern infaz rejiminden beklenenleri temin edemeyeceği bir gerçektir. Buna paralel olarak da infaz personelinin gerek kalite gerekse miktar bakımından suçlunun tekrar topluma kazandırılması ve ıslâhı hususunda, yeterli olmadığı da bilinen hususlardandı. Diğer yandan cezaevlerini dolduran mahkûm sayısı da her sene küçümsenmeyecek bir artma göstermekte ve infaz masraflarının artmasına sebep teşkil etmekteydi. Infaz reformu ise maddeye yani herşeyden önce paraya dayanmaktaydı.

Bu gerçekleri memleketimizde kısa bir müddet tetkiklerde bulunduktan sonra değerlendiren Prof. Manuea Lopez REY, etraflı bir rapor hazırlayarak, infaz reformunun mali portesini gerçekleştirecek bir tasarı hazırlandı. Uzman profösöre göre, Türkiye, dünyada cezaevi nüfusu en kalabalık olan memleketler arasındadır. Fakat bu durum sun'ıdır. Zira mahkûm nüfusunun % 70 in den fazlasını, altı aydan az hapis cezasına mahkûm olanlar teşkil etmektedir. Herbir mahkûm için yapılacak masrafın 4,5 Türk lirası olduğunu ve 1962 yılında ortalama olarak 60-90 gün kadar cezaevinde kalan 79.546 kısa süreli mahkûmun mevcut olduğunu hatırlatmakta bunlar için ise 25.000.000 Türk Lirası yani cezaevi bütçelerinin % 38'i bu mahkûmların cezaevlerinde muhafaza ve yiyecekleri için sarf edildiği müşahade edilmektedir. Kısa süreyle hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine diğer alternatif bazı tedbirlerin kabul edilmesiyle yani bunlar için hapis cezasını kaldırmakla masraflar 2/3 nisbetinde azalacak ve 17.500.000 liralık bir tasarruf yapılarak bunlarla da cezaevlerimizin acil bina ve personel reformunu gerçekleştirebilmenin mali portesi hazırlanmış olacaktır. Hatta 1962 yılında altı aydan az hapis cezasına mahkûm olanların bütün cezaevi nüfusunun % 91 ini teşkil ettiği göz önünde bulundurulursa kabarıklık görünen cezaevlerimizin gerçek yönü daha iyi anlaşılabilir olur.

Kanun yedi geçici, olmak üzere 21 maddeden meydana gelmiştir. Gerçekte Prof. M. Lopez REY tarafından hazırlanan ve daha insancıl bir görüş getiren tasarı 52 madde idi. Bu çeşitli kısaltmalarla ve tadillerle 19 maddeye indirilmiş ve kanunda hâkim olması gereken görüşten bir hayli şeyler kayıp edilmiştir.

Kanunun önemli yeniliklerinden bir tanesi, infaz sırasında da bir şahsileştirilme yapılabilmesine ve suçlunun şahsına uygun bir infaz rejiminin tatbikine imkân vermesidir. Bunun için, uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olanlar için bir «müşahadeye tabi tutulma» öngörülmüştür. Hükümlüler guruplara ayrılacak ve bunlara tatbik edilecek metot tesbit edilecektir. Fakat müşahade merkezleri son derece teknik ve ihtisas isteyen merkezlerdir. Örneğin Batı memleketlerinde sayısı biri, ikiyi pek geçmez, fakat sayın Adalet Bakanı verdiği bir demeçte bunların sayısının memleketimiz bakımından 25 olacağını beyan ettiler. Böylece bu sahada kırılması çok güç bir rekor tesis edeceğiz. Yine belirttiği gibi, İmam, avukat, cezaevi müdürü, savcı, jandarma kumandanından ve cezaevi doktorundan meydana gelecek müşahade ekibinin gerekli ayrımı yapabileceğine inanmıyoruz. Bu hususta ihtisaslaşmış, doktor, pedogok, sosyolog, psikiyatir ve gerekli laboratuvarların kurulmuş olması şarttır. Aksi takdirde müşahade merkezleri kendilerinden beklenen gayeye uygun bir hizmette bulunamazlar.

Kanun altı aya kadar hürriyeti bağlayıcı cezaları, kısa süreli kabul etmiş ve bunlar yerine para cezası, (cürüm ve kabahat ayrımı yaparak farklı ölçülerde) kabul etmiştir. Hapis cezası altı aya kadar mahkûmiyeti gerektiren cürüm ve kabahatlar için verilmeyecektir. Ayrıca Taksirle işlenen suçlarda ise, hükümlü olan ceza uzun süreli de olsa, hapis yerine para cezası hükümlü olacaktır. Bilhassa trafik suçları dolayısıyla ölüme sebebiyet verilme hallerinde, mahkûm parası varsa ve zenginse para cezası ödiyerek hapis yatmayacaktır. Para cezalarının ödeme şeklinde de mahkûm lehine ödeme kolaylıklarını kanun getirmektedir.

Ayrıca tecil edilecek mahkûmiyetlerin tecil sınırı cürüm ve kabahat teşkil etmelerine göre altı, ayla bir sene arasındaki bir sınıra kadar genişletilmiştir.

Sabika kaydının ilânihaye mahkûm olan bir kimseyi bir damga gibi toplum içinde takip etmesine de mani olunmuş ve mahkûmiyetin kabahat ve cürüm olmasına göre bir ilâ beş senelik bir süre suç işlenmeden geçirilirse sabika kaydının adli sicilden silineceği de öngörülmüştür.

Şartla salıverilme, daha iyi bir şekilde tanzim edilmiş ve talep olmadanda bundan istifade mümkün hale getirilmiştir. Ayrıca şartla salıverilmesine 15 gün kala, hükümlüye iş araması ve infaz sonrası yardım müesseseleriyle temasa geçmesi için izin verme sistemi kabul edilmiştir.

Cezasının 1/4 ürü iyi halle geçirenler çalışma imkânından faydalanacaklar, 1/5 ini iyi halle geçirenlere ise bazı mücbir sebeplerin vukunda 10 güne kadar izin verilecektir.

Mahkûm üzerinde çok yıpratıcı bir tesir yapan hücre hapsi de, disiplin mahiyetinde verilecekler mahfuz kalmak üzere kaldırılmıştır. Ayrıca, sürgün cezasına da artık hükmedilemeyecektir.

Kanun bir infaz reformunda şüphesiz bir basamak teşkil etmektedir. Bunun muvaffakiyeti, cezaevi personeline yapılacak reforma ve bir de mutlak ve en kısa zamanda, ceza sonrası yardım müesseselerinin kurulmasına ve işlemesine bağlıdır.

Köy İşleri Bakanlığı ve Toplum Kalkınması

Birinci Beş Yıllık Planın uygulanma alanına konulmasıyla beraber toplum kalkınması çalışmalarına girişmek ve bu çalışmalarını yürütecek organı kurmak bahis konusu oldu. O zamanki plâncıların görüşü memleketin idari yapısının altında toplum kalkınmasına uygun olduğu, yalnız hizmetlerin dağınık ve koordinasyondan uzak bulunduğu merkezindeydi. Bu görüş daha sonra merkezî hükümet teşkilâtı araştırma projesinde esas itibarıyla kabul edilmiş bulunmaktaydı. Fakat olaylar başka yönde gelişti. Köy problemlerinin büyüğe bir kısmını ele alan bir Köy İşleri Bakanlığı kuruldu. Bu Bakanlık çeşitli Bakanlıklarda çeşitli hizmetleri bir operasyonla keserek aldı. Örneğin 4 K çalışmaları Tarım Bakanlığında kaldığı halde ev ekonomisi Köy İşleri Bakanlığına verildi. Acaip bir miras paylaşmasına benzeyen bu durumların yanında daha acaip durumlar meydana geldi. Millî Eğitim Bakanlığında bağli bir Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü vardı. Bu Genel Müdürlüğün görevi hem köysel bölgelerde, hem şehrsel bölgelerde yaşayan halkı sosyal bakımından eğitmek, onları daha bilinçli vatandaşlar haline getirmektir. Bu Genel Müdürlüğün Köy İşleri Bakanlığında geçmesiyle, bütün şehrsel programlar rafa konuldu. Halk Eğitim Merkezleri tamamen köye yönelmeye çalıştı. Bu arada şehrsel halk eğitimi programlarında bir boşluk baş gösterdi. Bu hizmetin sahibi kimdir? Tanrı bilir.

İşin en acıklı tarafı köysel bölgelerde kendinden çok şey beklenen toplum kalkınması metodunun bu parçalı boğçaya benzeyen bakanlığa yeni bir parça olarak ilâve edilmek istenmesi idi.

Evvelâ şu gerçek bilinmelidir ki toplum kalkınması Türkiye'de bir takım yeni programlar halinde uygulanamaz. Memleketimizde uzun bir süreden beri köye giden hizmetler vardır. Bunlar yıllık programlar halinde uygulanır. Toplum kalkınmasının görevi bu programlara yeni bir yöntemi uygulayarak onların daha etkili, daha ucuz ve daha süratle uygulanmasını sağlamak ve böylece Millî Planın köy sektöründe hedeflerine daha çabuk varmasını ve hatta bu hedefleri geçmesini sağlamaktır. Bu durum Köy İşleri Bakanlığının götürdüğü hizmetler kadar diğer hizmetler içinde bahis konusudur. Toplum Kalkınmasının fonksiyonu bu olunca örgütünün de buna uygun olması gerekeceği açıktır.

Bu örgütün Bakanlık içinde, metodu Bakanlık programlarına zerkedecek bir

uzmanlar grubu şeklinde tecelli etmesi gerekmektedir. Bakanlık dışı görevlerde koordinatör durumunda bulunan Bakanlığın bu görevini yerine getirebilmesi için metodu Bakanlık dışı örgütlere de uygulaması gereken bu uzmanlar grubunun bu alanda bir sekreteryaya vazifesi görmesi ve Bakanlıkla arası koordinasyon ve kooperasyonda yardımcı bir eleman olması zorunludur. Oysa bugün toplum kalkınması büyük yatırımcı dairelerin yanında bir sığıntı, bir üvey evlât durumunda Bakanlığın bir köşesine sıkıştırılmış ve yatırımcı dairelere her türlü etki imkânından yoksul bırakılmış durumdadır.

Aslında Bakanlıklar arası bir koordinasyonu kapsamı içine alan toplum kalkınması fonksiyonu daha kuruluşunu tamamlamamış bir Genel Müdürlüğe «Halk Eğitimi Genel Müdürlüğüne» bir ek görev olarak verilmekte olup bir ek görev önemine sahip olmaktadır. Toplum kalkınmasının her yıl biraz daha gelişen çalışma alanları karşısında lüzumlu bir kuruluş olan Millî Toplum Kalkınması Enstitüsü de dosyasında yaz uykusuna yatmış bulunmaktadır.

Şu gerçek unutulmamalıdır ki, Köy İşleri Bakanlığı bir hizmet bakanlığı olarak kurulmuştur ve bir hizmet bakanlığı olarak gelişmektedir. Kendisine plân tarafından verilmiş olan toplum kalkınması görevini yürütememektedir. Gelecekte de yürüteceği pek şüphelidir.

Toplum kalkınması organizasyonunun yeniden gözden geçirilmesi artık beklenmeye tahammülü olmayan bir mesele haline gelmiştir.

R.C.D. Toplantısı

Son onbeş gün içinde, Ankara'da İran, Pakistan ve Türkiye Dışişleri bakanları toplandı. Bu toplantı, kalkınma için bölgesel işbirliği adıyla geçen yılki temaslardan sonra kurulmuş olan teşkilât, birçok kimse tarafından ve dış basında şüpheyle karşılanmıştı. Bu üç memleketin özellikle dış politika alanındaki kredilerini artırmak istemelerinden doğan sun'î bir anlaşma olarak mahkûm edilmek istenmiştir.

Bu hükmün bir doğru yönü olabilir. Bu bölgesel işbirliği çok parlak sonuçlar alamıyabilir. Fakat teşebbüs görüldüğünden daha fazla önemlidir. Bilindiği gibi beynelmilel politikada üç guruplaşma ortaya çıkmıştır. Bu guruplaşmalar içinde de değişik davranışlar bulunmakla beraber, benzeri şartlara sahip olan memleketlerin benzeri çıkarlarını ortak mesele haline getirmeleri olağandır. Örneğin batı blokuna dahil olanlar arasında, büyük sınırlar içinde A.B.D. İsveç ve İspanya, değişik doktrinlerine rağmen birlikte bulunabilmektedirler. De Gaulle'in tutumu da şimdilik duruma önemli bir değişiklik getirmiş değildir. Sanayisi ve problemleri batı blokuna yakın olup, çok farklı doktrin ve sistemler yüzünden doğu Avrupa memleketleri de doğu blokunu teşkil etmişlerdir. Bu ikisinin dışında kalan, ekonomik ve sosyal şartları düşük, problemleri başka yöne dönük memleketlerde Asya - Afrika blokunu kurmuşlardır. Bu blokta bulunan ülkelerin arasındaki farklar diğerlerinde olanlardan çok daha fazladır. Buna rağmen onları birleştiren, gelişmiş ülkelerin iktisadi baskısından kurtulmak, yaşamak çabası gibi ortak problemleri vardır.

Türkiye politik olarak batı blokuna girmiş isede, iktisadi şartları yönünden daha ziyade 3. dünya ülkelerine benzemektedir. Biz bugüne kadar onlardan uzak kalmaya çalıştık. İkinci Cihan Savaşından sonra gelişen olaylar gözönünde tutulursa yürütülmüş olan politikayı mahkûm etmenin doğru olmayacağı görülecektir. Fakat bugün ve bundan sonra da aynı davranışın güdülmesi için hiçbir sebep yoktur. Zira;

- Beynelmillel şartlar değişmiştir.
- Üçüncü dünya teşkilatlanma çabası içindedir.
- Bu dünya ile ilgilerimizi artırmaktan fayda sağlayacağımız bellidir.

Kısaca bu faydaları sıralıyacak olursak, şunları söyleyebileceğiz:

- Politik sahada itibarımız ve gücümüz artacaktır.
- Beynelmillel iktisadi alanda, ham madde satışları, ithalat statüleri bakımından şartlar lehimize gelişecektir.
- Gelişen sanayimizde zaman zaman görülebilecek imalat fazlasını ancak bu memleketlere satabileceğimize göre, şimdiden ilerisi için zemin hazırlamak imkânını bulacağız.

● Kültürel gelişmemiz içinde çeşitli temaslara hayatımıza zenginlik getirecektir.

Batı bloku ile olan ilgilerimizi yıpratmadan 3. blokla kuracağımız temaslardan her yönden yararlı olduğu açıktır. İşte bu nedenden dolayı İran ve Pakistanla giriştiğimiz işbirliği teşebbüsü kıymetlidir. Yıllarca uzak kaldığımız ülkelerle, Bağdat Paketi gibi himayeli politik anlaşmalar dışında, ciddi ilişkiler kurmakla 3. dünyayla ilk önemli karşılaşmamızı yapmış oluyoruz.

● PARANIZA BOL FAİZİ,

● ZENGİN İKRAMİYELERİ

ve

● MUAMELELERİNİZDE ÂZAMÎ KOLAYLIĞI,

● SAĞLIYAN YEĞANE BANKA;

TÜSTAV

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

Cevdet Doğan

PETROL VE İNSAN

Antoine ZISCHKA

«En şiddetli muharebe en kısa süren muharebedir. Binaenaleyh en insanca harptir.» Bu söz, bugün, bütün petrol krallarının kabul ettikleri remzdır. Fakat insan bu hakikati, her yerden ziyade Meksika'da anlıyor.

Hayvanlarımızın binip te, bu çiftlikten ayrıldığımız zaman, o vakte kadar anlamakta güçlük çektiğim bir noktayı; bu Meksikalıların, bu zavallı yerlilerin, çiftliklerini ne bir dolara ne beş milyon dolara katyten satmak istemediklerinin sebebini anlamıştım.

Petrol krallarının, bu petrollü araziye ele geçirmek için neden dolayı cinayete, desiseye, arazi sahiplerini tumarhanelere kapatmağa varıncaya kadar her çareye baş vurmak mecburiyetinde kaldıklarını anlamıştım.

Para... Paranın bu yerliler nazarında hiçbir manası yoktur. Aile ocağı ve toprakları onların nazarında her şeydir. Arazi satın almağa gelenler hep aynı cevap'a karşılırlar. İngilizler veyahut Amerikalılar namına petrollü arazi satın alan birkaç Meksikalı ile tanıştım. Çünkü «Petrolcular» satın alırken daima ikinci bir el kullanırlar, yerliyi kendilerine siper ederler. Meselâ, arazi satın almak için, bir çiftlik sahibine müracaat eden «Petrolcu» nun adamı, «Hasyendero» ya iyi bir fiyat teklif etmiştir. Köylünün verdiği cevap daima şudur: «Satmam arazi benim değildir.» Halbuki buranın sahibi olduğu resmi kayıtlarla sabittir. Bunu kendisi de tasdik eder. Fakat, buranın arıcak idaresine memur olduğunu söyler. Kendisinden evvel, babası, büyük babası, gelip geçen ataları, hepsi burada yaşamışlar: torunları meyvalarını toplasın diye fidanlar dikmişler; çocuklarının çocukları araziyi hep verimli bir haide bulsunlar diye toprağı terbiye etmiş, hazırlamışlar.

Hayır, kendisinin bu toprağı satmağa hakkı yoktur, kendinden sonra yaşayacak olanları düşünmesi lâzım.

Memur, para ile elde edilebilecek ne varsa; seyahat, mücevherat, otomobil, hepsini köylünün gözünde büyütmeğe, onu avlamağa ne kadar çabalarsa çabalsın, köylünün cevabı değişmez: «O kadar acele gitmeğe ne ihtiyacım var. Tarlaları görmek için, köylülerle, rençberlerle konuşmak için ata binip dolaşıyorum. Hem ben esasen seyahat etmem ki, otomobili ne yapayım.» O zaman, memur, çiftlik sahibinin gözlerini kamaştırmak için önüne bir kese altın döker. Fakat altının, yerlinin indinde hiçbir mânası yoktur. Hattâ dağlar gibi yığılı mısır, sürülerle domuz verseler, gene toprağı satmağa razı olmaz. Adamcağız mütemadiyen aynı teraneyi tekrar eder durur: «Arazi benim değildir, «Babalıklarım», benim için çalışan rençberlere aittir. Ben onların hem başı, hem koruyucusuyum. Onlar bana yardım ederler, toprağı ekip biçerler, onların babaları da benim babam ve atalarım için çalışmıştır.»

Bu sefer memur, rençberlerin şirket tarafından çalıştırılacağını, petrol arazisinde günde dört beş «peso» ücretle amelelik edeceklerini söyler.

Çiftlik sahibi, bu paramın, kendi verdiği ücretten yirmi defa fazla olduğunu bilir. Fakat kuyular açılıp ta inşaat işi bittikten sonra ne olacak? O zaman «babalıkların» in halî nereye varacak? Memurun bu suale de hazırladığı cevap vardır:

— O zaman kumpanya onları başka arazideki işlerde kullanır.

— Peki o başka arazide oturan adamlar ne yapar? Açıkta mı kalır?

Memur bu son suale verecek cevap bulamaz. Ne söylesin?

Bu memur gittikten bir müddet sonra başkası gelir. Bu gelen daha usta bir çene kavafıdır... Yiğınlarla para getirmiştir. On pezulok hidalgoları kapının eşliğine serer. Çiftlik sahibi adeta üzülerek, tatlı bir lisanla hep o red cevabını tekrar eder. «İyi amma satacak değilim, ne yapayım!»

Meseleyi, ihtiyarlarla münakaşa etmiştir. Her halde bir hizmette bulunmak istiyor amma ne yapsın. Çiftlik adamları günde dört, beş pesos kazanmak istiyorlar. Fakat tekrar katırlarına, mısır tarlalarına, domuzlarına kavuşmamak yok mu, işte bu elerinden gelmiyor.

Toprak onlar için ekmektir, ekmek te hayat demektir.

Yerli, bu sözü mütemadiyen tekrar edip durur. Bu, onda, mantıklı bir muhakeme eseri olmaktan ziyade, kendiliğinden doğan bir hareket halindedir.

Para gider, her şey geçer gider, fakat toprak, daima besliyen toprak, kalır.

Çiftçinin sorduğu sual hep o, hep aynı sual: «İyi amma, petrol, mısırları mahvettikten sonra rençberler ne yiyecek?»

— Acanım mısır para ile alırmaz mı?

— Evet amma mısırları ekecek adam ister.

— Tabii olacak, buradan başkayerlerde; uzaklarda.

Münakaşa gene tazelenir. Yerli, Amerika şehirlisinin zihniyetini anhyamaz, karşısındaki de onun zihniyetini kavrayamaz. Çün-

kü dünyada dikili ağacı olmıyan bu adam kendi yaşayış tarzını gayet tabii bulmaktadır.

Bazarı hükümet işe müdahale eder ve yerliyi, toprağını satması için zorlar. Çünkü sevkedilen petrolden ton başına bir resim almakta olduğu için istihsalâtı arttırmak menfaati iktizasındadır. Hattâ bunda birçok âyan âzasının da menfaati vardır. Çiftçiyi, teklif edilen parayı almağa zorlarlar.

Adamcağız bu para ile, Kaliforniyanın bir köşesinde bir çiftlik alır. Fakat adamlarının sınırı geçmesine müsaade etmezler. Bunlar orada amele olarak kalacaklardır. Ayakkabı giyerler ve sinemaya giderler. Yavaş yavaş, oynadıkları rolün ehemmiyetini anlamağa başlarlar, petrolün da mısır kadar mühim birşey olduğunu farkına varırlar. Çalışmaları sayesinde otomobillerin koştuğunu, tayyarelerin uçtuğunu, Dizel motörlerinin homurdandığını görürler. Fakat bu onları mesut etmeğe kâfi değildir.

Hem, artık üstünde çalıştıkları tarladan, tuzlu sudan başka bir şey çıkmamağa başlamış, petrol tükenmiştir. Artık ne toprakları, ne paraları, ne de yuvaları kalmıştır. Bunu anlarlar ve şehirlere göçmeğe başlarlar.

Ve böylece, bu sakin rençberlerin birçoğu, petrol tarlaları sayesinde haydut, hırsız olur, yahut iktidara geçmek için mücadele eden generallerin maiyetine girerler. Yani, petrolün temin ettiği kârdan, büyük bir hisse de onlar almağa çalışırlar.

Hissiyata kapılarak söyleyemiyorum. Fakat, ilk ziyaretimden sekiz ay sonra Tuksпам'daki Hasyendadan geçtiğim zaman, ne tarladan, ne çocuklardan, ne domuzlardan, ne ihtiyar papağandan, ne göçeliktan, ne de salıncaklı sandalyalardan eser kalmamıştı.

Buharın sert ışığından başka ses, kazılan kuyuların ve petrol akıtan boruların pis kokusundan başka koku işitilmiyordu. Şu tarafta, birkaç zaman evvel, akşam üstü, ateşin etrafında toplanıp eski şarkılar söyliylen adamlar şimdi ağır çelik boruları sürükleyip, öteye beriye koşuyorlar; beride, aynı adamların bir zamanlar koltuklarını kabartan pamuk tarlaları üzerinde ağır kamyonlar geziyor, daha ötede mühendisler, son kalan rençber allelerine paralar dağıtıyorlardı. Kamyonlar, civar köylerden birinde bir içki dükkânı açarak geçme çaresi aramağa giden bir rençber ailesinin eşyasını taşımakla mesguldü.

Petrol, her yerde olduğu gibi, burada da üstün gelmişti. Hiç kimseyi itham etmeden, beyhude yere hislere kapılmadan, bu hale sadece uzaktan bakmaktan başka yapacak şey yoktur.

Petrol daima galebe çalmıştır. Çünkü şehirlere bomba atacak tayyarelerin uçması, köyleri ezecek tankların çalışması, gözümüze ilşen manzaralar üzerinde zihnimizi işletmemize bi'e mani olacak derecede hızla uçan otomobillerin işletmesi lâzım!

İngilizler Meksikaya girer girmez, bütün memlekette isyanlar, ihtilâller başladı.

Samimî vatanperverlerle, satılmış generaller; hükümetlerle haydutlar harbetmeğe başladılar.

Her tarafta kan, her tarafta casus dolu idi. Her sekiz günde bir, yeni kanunlar çıkıyordu.

Boş kalar tarlalarda, hummalı bir didişme başladı.

Dahilî harpten istifade etmenin tam sırasıydı. Birbirini boğazlamakla mesgul Meksikalıların bu şaşkınlığından, imtiyazları kontrol, yerden çıkarılan petrol miktarını tesbit etmeğe, cereyan eden işlerin memleket yasalarına uygun olup olmadığını araştırmağa vakit bulamamalarından istifade ederek topraktan kabil olduğu kadar fazla petrol fişkırtmak lâzımdı.

Yevmiyeler yükseliyordu. Meksika topraklarının zengin siyah usaresi Müzundan fazla süratle aktılıyordu. Adeta sürat rekoru müsabakasına girilmişti. Mütemadiyen yeni kuyular açılıyor ve ameliye gittikçe daha az zamanda ikmâl ediliyordu.

Makineler homurdanıyor, gıcırıyor. Otomobiller, çelik boru, kaynak âlât ve edevatı, sarnıçlar için çelik sac taşıyordu. Gece gündüz, kazıcı makineler toprağı hançerlemekle mesguldü. Bu makineler tarlaların allahı kesilmişti. Galerilere fazla süratle indirilen boruların altında yamyası ezilen kazıcı amelenin, müvazenesi kaybolan bir makine nâzımının düşmesi peticesinde ahireti boylayan insanların haddi, hesabı yoktu. Bazan burgu makinesini kaldırmağa mahsus bir kablo, yerli bir amelenin paçavradan esvabını kısıtararak biçareyi bir yere sıkıştırıyor ve eziyor; bazan, çok süratle yerinden kaldırılan ağır bir boru, hamalların üstüne düşerek kemiklerini kırıyordu. Daha bunlar cançekişirken yerlerine başka rençberler, başka hamallar geliyordu.

Burgu makinesini idare eden adama günde otuz dolar yevmiye veriliyordu. Bu para için her şey göze alınabilirdi.

Boruları sürükliyen yerliler, esir kafilesini andırıyordu. Bu ücret, bu zavallılar için kamçıdan daha tesirliydi.

İngilizler yeni tarifeler yapmışlardı. Mühassıslara, Amerikalıların verdiğinden fazla ücret veriyorlar, Amerikalıların en bilgi-

İl adamlarını ayartıyorlardı. Diğer taraftan, Amerikalılar da yeni ve tehlikeli bir usul tatbik etmeğe başladılar. Aynı zamanda dört beş kuyu birden kazmağa başlıyorlar, ilk defa hangi kuyudan petrol fışkırsa o kuyuyu kazan memura her zamanki ücretinden başka, elli bin franga kadar yükselen bir ikramiye veriyorlardı. Bu memurlar, ikramiyenin bir kısmını kendi adamlarına dağıtıyorlardı. Bu suretle, sürat, delice bir hal aldı.

Gün geçmiyordu ki, iki, bazan dört ölü olmasın. Artık bu ölenlerden bahsedilmez oldu. Amerikaya telgraf çekmek için, kelime başına otuz beş Çentova vermek, bir insan ölüsü için fazla geliyordu. Petrolden başka hiç bir şeye ehemmiyet verilmiyordu.

Bir gün bir petrol kralının yazıhanesinde idim. Yeni işletmeye başladığı petrol tarlalarının faaliyeti hakkında gelen telgraf-ları getiren kâtibine, bu Amerikalı kral:

— Kaç ölü var? diye sordu.

— Geçen hafta sekiz taneydi, bu hafta hiç yok.

Tarlalarda, ölüm hadiselerinin, kazaların çok olup olmadığını sordum. İkisi de gülmeğe başladılar. Bahsettikleri ölümler, insan ölüsü değilmiş. Meğer petrol argosunda «kuru kuyulara» petrol çıkıyorsa deliklere «ölü» derlermiş. «İnsan ölümünden ne çıkar?

Meksikada, yuvasını kaybetmiş, tarlalarda çalışan o kadar çok yerli var ki, bir tanesi ezilince, diğer biri derhal onun yerini işgal ediyordu. Günde beş pezo, yerliler için büyük paradır» dediler.

İşte böylece, her gün yeni yeni kuyular açıldı. Kuyunun ki-mi günde 120.000 hektolitreye, kimi kırk bin hektolitreye petrol veriyordu. Hattâ bir tanesi iki yüz yirmi bin hektolitreye petrol vermişti. Neft sel gibi akıyordu. Artık kuyu amelesinin sayısını bilen yoktu.

Dahili harp, petrol sahası ve Tampiko müstesna olmak üzere, her tarafı istilâ etmişti. Halbuki, asiler bu muntakayı da Verakruz kadar, işyana sahne olan diğer muntakalar kadar kolayca işgal edebilirlerdi. Fakat Tampiko en ehemmiyetli petrol limanıydı, Meksikadan petrol yükleyip götüren ve İngiltereden, yahut Amerikadan silâh yüklü olarak dönen sarnıçlı gemiler o limana demirliyorlardı.

O sebeple, yalnız Tampikoda, güvenlik yolundaydı. Sanki bu kanlı ihtilâllerin, Meksikalıların birbirini boğazlamasının sebebi, Meksika petrolunu Deterding'e yahut Standard Oil'a mal etmek olduğunu bütün dünyaya göstermek istiyorlardı.

İncelemeler

Halka Açık Anonim Ortaklıklar

Dr. Ünal TEKİNALP

KAVRAM - ORTAYA ÇIKIŞ NEDENİ :

«Sermaye Piyasasının Tanzimi ve Teşviki Hakkında Kanun Tasarısı»nın merkez kavramı «halka açık anonim ortaklık» tır. Daha çok ekonomik bir anlam taşıyan bu tip ortaklıkların tam bir tarifine -büyük gelişim gösterdikleri- Amerika ve Avrupa ülkeleri hukuk çevrelerinde de rastlanmaz. Çok defa halkı katılmaya çağırarak, pay senetleri hamiline yazılı olup borsada işlem gören, belirli kişiler arasında değil de, sayıları çok fazla olan belirsiz kişiler arasında kurulan ortaklıklara bu ad verilir. Halka açık anonim ortaklıkların karşısında, bütün sermayesi pek az sayıda kimseler tarafından sağlanan, başkalarının ortak olarak girmesi pek kolay olmayan «aile anonim ortaklıkları» ve «kapalı anonim ortaklıklar» yer alır.

Genel olarak ve bir kaç çizgi içinde kalmak şartı ile belki bu açıklama halka açık anonim ortaklık kavramını ortaya koyabilir. Fakat bu tip ortaklıkların diğer özellikleri de, «halka açıklık» niteliğinin kazanılmasında en az yukarıda sayılanlar kadar önemli ve vazgeçilmezdir. Anonim ortaklıklar hukukundaki bu son gelişim, bugüne kadar bu alanda geçerli olan ilkelere bir çoğunu değiştirmiş ya da yeni anlamlar yüklemiştir. Örnek olarak, anonim ortaklıklarda «demokratik» yönetimin gereği olarak ortaya çıkan «çoğunluk ilkesi» nin yerini, çoğunluğa karşı en etkili şekilde, tek kişi pay sahibinin korunması ilkesine bırakması, «ortaklık sırları» savunmasının, pay sahibinin bilgi alması ve aydınlatılması hakkı gereği karşısın-

da etkisiz kalması; bağımsız iç denetim ile kamu yararını gözetken, sonuç alıcı bir dış denetimin artık tartışmasız duruma gelmesi gibi hususlar gösterilebilir.

Halka açık anonim ortaklıklara, özellikle devlet ilgi göstermekte, elindeki araçlarla bu tip ortaklığın yayılmasına, halka inmesine çalışmaktadır. Bu gelişim de anonim ortaklıkları özel menfaatler düzeninden alıp, kamu yararı yönüne çekmiştir. İsveç'te bu sebeplerle kooperatifler ve anonim ortaklıklar arasındaki büyük temel farkın ortadan kalktığı görüşü kuvvet kazanmaktadır. Bu ortaklıklar, halk sermayesini, devlet deneti altında işletmekte ve böylelikle özel ekonomik gücün dengede tutulması sağlanmaktadır. Belçika'da daha 1952 yılında kurulan «Comité National d'Épargne» nin radyo yolu ile yaptığı yayınla «kamuyu aydınlatma» ilkesinin gereklerini yerine getirmekte olması ilgi çekicidir. Her Avrupa ülkesi anonim ortaklıklar kanunu, bu gelişime uygun değişikliklere uğramıştır ve uğramaktadır. Hatta son zamanlarda Avusturya ve Almanya'da «Volksaktie» (az gelirli halk tabakaları için indirimli pay senedi) siyasi parolası altındaki gelişim, bu fikrin başka bir uygulama şeklidir (1). Böylelikle bir taraftan küçük miktarlar halinde elde tutulan veya çok defa gereksiz yerlere harcanan halk parası çalışır hale getirilip, banka faizinin üstünde gelir sağlarken, diğer taraftan da devlet -çeşitli yönleri olan etkili bir denetimle- özel ekonomik gücü hakimiyeti altında tutabilmektedir. Plân ekonomisi uygulanan ülkelerde

-kısmen de olsa- özel ekonomik gücün plân alanı içine sokulması; dengeyi bozacak, hatta siyasi gücü etkileyecek sermaye gruplaşmalarının önlenmesi bu yolla sağlanabilmekte, özellikle kendi gücü ile sanayileşmek mecburiyetini duyan ülkelerde halk yardımı sağlanabilmekte, otofinsanman imkânlarının artması, sağlıklı bir piyasanın kurulabilmesini kolaylaştırmaktadır.

Tabii ki bütün bu söylenenler, halka açık anonim ortaklıklar mekanizmasının isteğe uygun işlemesi halinde doğrudur ve bu noktaya ise henüz gelinemediği bir gerçektir. Tasarı, anonim ortaklıklara bu kamusal görevini vermeğe çalışmıştır. Fakat sonucun hemen alınacağı düşünülmemelidir. Bunun ilk sebebi, bu yeni kavramın Türkiye'de bir gelişim sonunda kendiliğinden ortaya çıkmayıp, bir kanunla düzenlenmekte olmasıdır. Tasarı zaten var olan halka açık anonim ortaklıkları, kanuni esaslara bağlayarak olsa idi, uygulamadan elde ettiklerini değerlendirip kullanabilir ve sonucu belli çözümler ortaya koyabilirdi. Oysa bugün bilinmeyen bir ortamda, tek bir sosyolojik değerlendirme yapılmadan, ideal olana doğru yola çıkmak için eksik bir ilk adım atılmıştır. Bugün halka açık anonim ortaklık kavramına yabancı olmayan ülkelerde bile, bu konuda hala «acı tecrübeler» edinilirken, Türkiye bakımından çok daha dikkatli olmak gereklidir. Bunu temin edecek olan ise, dış denetimdir. Bu dış denetimin, aşağıda izah ettiğimiz eğitici özelliği göstermesi halinde sonuca daha çabuk ulaşılabilir olacaktır.

Tasarının merkez kavramı olarak ortaya çıkan, sermaye piyasasının en esaslı ünitesi olarak beliren, halka açık anonim ortaklık nedir? Hangi özellikleri göstermelidir? Ne şekilde çalışmalıdır? Bu ortaklıkları niçin toplumsal nitelik taşırlar? ve niçin bu

(1) Bu konuda, HIRSCH, E. Sermaye Piyasasının gelişmesi yönünden Alman «Volkswagenwerk» kanunu ve bunun sosyal, iktisadi ve hukuki tarafları, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965, S. 1. 2

niteliği taşıyamaları halinde «halka açık olma» durumunu kaybederler?

ÇOĞUNLUK İLKESİNİN ETKİSİNİN AZALTILMASI :

1. Halka açık anonim ortaklıklar yöneticilerle, sermayeyi koyanların birbirinden esası şekilde ayrıldığı ortaklıklardır. Büyük sermayeyi koyanın, ortaklığı hakimiyeti altında tutması, ortaklığı kendi istediği gibi yönetmesi önlenmeye çalışılır. Ortaklığa katılma oranı ne kadar büyük olursa olsun, oy hakkı belirli bir miktarın üstüne çıkmamaktadır. Alman Avukatlar Birliğinin, Alman paylar hukuku reformu sebebiyle söylediği gibi, bundan evvel anonim ortaklıklar, kapitalist çoğunluk ilkesinin etkisi altında idi, her pay sahibi, kendi kişisel menfaatlerini, mümkün olduğu ölçüde, kendisi, kendi sınırlı imkânları ile takip etmek ve çok defa «çoğunluk ilkesi» nin sonuçlarına boyun eğmek durumunda kalmaktaydı. Oysa halka açık anonim ortaklıklarda, yöneticilerin, büyük pay sahipleri değil hakikaten yetkili, uzman kişilerden meydana gelmesi gereklidir. Uygulamada, büyük sermaye sahiplerinin, etkilerini, anonim ortaklıkta yürütmek isteyecekleri açıktır, fakat bu tip ortaklıklarda dış denetimi yürüten kamu organının, dikkatini bu noktada toplaması gereklidir. Halka açık anonim ortaklıklarda sermayeyi veren halk, yöneten ise, bu tip bir ortaklığı yönetme yetenek ve bilgisine sahip olan kimselerdir. Tasarı çeşitli maddelerinde bu hususu gerçekleştirmeğe çalışmıştır.

ORTAKLIK SERMAYESİNİN YÖNETİCİLERE YABANCILIĞI

2. Yöneticiler, halka açık anonim ortaklıklarda kendilerine tamamiyle «yabancı», «başkasına ait» bir sermayeyi işlettikleri için, sorumlulukları ağırlaştırılmıştır. Tasarının bu konuda gerek cezaî gerek hukukî sorumlulukta getirmek istediği sistem, şimdiye kadar anonim ortaklıklara ülkemizde uygulanan sistemin üstündür.

HALK TİPİ PAY SENETLERİ :

3. Bu tip ortaklıklarda, halk tasarruflarını işletmek, kârı halka dağıtmak gayesi izlendiğinden, pay sahiplerinin, dar gelirli kimseler olmasına gayret edilmektedir. Prof. Hirsch'in «Volkswagen» tesislerinin pay senetlerinin halka satışını kendisine konu olan konferansında açıklamasını yaptığı, Almanya'da uygulanan sistem gerçekten ilgi çekicidir. Özel bir kanunla düzenlenen bu konuda, pay senetlerinin satışında «sosyal tenzilat» kabul edilmiştir. Gelir Vergisi Kanununa göre hesap edilen ve 1959 gelirlerini esas alan bu usulde, yıllık geliri 6000 DM'ı geçmeyen bekârlarla, gene yıllık gelirleri 12.000 DM'ı geçmeyen evliler pay senetlerini, çıkış değerlerinden % 20 indirimli olarak

alabiliyorlardı, gelirleri 8.000 DM olan bekârlar ile 16.000 olan evlilerde bu oran % 10 idi ve on sekiz yaşını geçmeyen iki çocuğa sahip olan dar gelirli ek olarak % 5 lik bir indirimden daha yararlanıyorlardı. Çeşitli vergi kolaylıkları da böylelikle, belirli sermaye sahip veya gruplarına değil doğrudan doğruya halkın kendisine verilmiş oluyordu (2). Benzeri bir sistem Tasarı'da yer almamaktadır. «Volksaktie», yani indirimli halk tipi pay senedi, ileride muhakkak düşünülmesi gerekli olan bir pay senedi tipidir. Piyasadaki denge ancak bu şekilde kurulabilir ve piyasanın sosyallığı ancak bu şekilde sağlanabilir. Sermaye Piyasasını Denetleme Komisyonunun ileride izah edeceğimiz, eğitici denetimi, bu tip pay senetlerinin sosyal bünyemize en uygun şeklini tesbit edebilir. Bugün için, sosyal şartları belli olmayan, halk organizasyon psikolojisi kat'î olarak kendini göstermemiş ülkemizde, ezbere atılacak adımlar tehlikeli olabilecek mahiyettedir.

YÖNETİCİLERİN AĞIRLAŞTIRILMIŞ SORUMLULUĞU

4. Yöneticiler, kendilerinin olmayan, kendilerine tamamiyle yabancı, halka ait bir malvarlığını işletip yönettiklerine göre, malvarlığının hakiki sahibi pay sahiplerinin, durumu kuvvetlendirilmelidir. İşte bu noktada, önceki anonim ortaklıklar hukukuna hakim olan «çoğunluk ilkesi» geri çekilmekte, azlık hakları yanında, tek pay sahibine ait ve çoğunluğu etkisiz bırakabilen haklar anlam kazanmaktadır. Çokluk yöneticiler karşısında caresiz olmadığı gibi, azlık ve tek kişi de çokluk karşısında silâhsız değildir. Yönetim kurulu üveleri alevhine tek kişinin dâva açabilmesi, küçük bir azlığın sorumluluktan ibravî önünebilmesi, bilançonun genel kurul tarafından kabulünün, çok sınırlı anlamda ibra sonucunu doğurabilmesi, temettü dağıtımında genel kurula verilen yetki, iptâl davası, bilanço tasdikinin azlığın isteği ile bir ay sonraya bırakılması gibi hususlar örnek olarak gösterilebilir. Bunlar vürrihlikteki Ticaret Kanununda verilen ve Tasarıda va aynen va da genişletilerek muhafaza edilen hususlardır.

HAKLARIN BİLEREK KULLANILMASI:

5. Halka açık bir anonim ortaklık, pay sahiplerine verdiği haklar bakımından ne derecede ileri olursa olsun, bu haklar sahipleri tarafından kullanılabilir veya izlenilen gave elde edilemeyecektir. Bu konuda Fransa'dan seçtiğimiz bir örnek durumu daha iyi ortaya koyacaktır. Bu ülkede bugün 27.000 den fazla anonim ortaklık vardır ve bunlardan en az 3000 tanesinin pay senetleri borsada işlem

görmektedir. Çeşitli halk tabakalarına yayılmış pay sahipleri sayısı 2,5 milyondur. Bunlar arasında yapılan bir anket sonucunda % 86'nın, bir pay sahibinin kanunen hangi haklara sahip olduğunu hiç bilmedikleri, % 14 ün ise kesin ve sağlıklı bilgilere bu konuda sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Bu da Fransada alâ anonim ortaklıkların, eski anlamlarına uygun sermaye gruplarının hakimiyet aracı olarak kullanılmalari sonucunu doğurmaktadır. Belçikada 1952 de kurulan «Comité National d'Epargne» etkisini burada göstermekte ve halk bu konuda da radyo yolu ile aydınlanmaktadır. Tasarı'da bu imkân Sermaye Piyasasını Denetleme Komisyonuna ve özellikle Büro'ya bırakılmıştır. Bu sebeple Tasarının getirmek istediği sistemi eğitici denetim diye adlandırıyoruz. Pay sahibi haklarını bilinçli olarak kullanırsa, hakimiyet kurmak isteyenlerin durumları o derecede zorlaşır ve bu tip ortaklıkların temelinde yatan ana fikre uygun hareket edilmiş olur. Halkın bu yoldan aydınlatılmasında, basın, pay sahipleri ile ilgili çeşitli dernek ve birlikler, bu hususu kendisine konu seçmiş enstitüler de büyük yardımcı olabilir ve gerekli ortamı yaratabilirler.

BİLGİ ALMA HAKKI

6. Azlığın ve özellikle tek kişi pay sahibinin kendisine tanınmış hakları daha etkili bir şekilde kullanabilmesi için ortaklık hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir. Bilgi sahibi olmak demek, ortaklığın yönetimini tam anlamı ile değerlendirebilmek için, ortaklığın gidişi, politikası, malî durumu, hatta ilerdeki projeleri hakkında aydınlatılmış olmak demektir. Pay sahibi oyunu ezbere kullanmamalıdır. Bilgi alma hakkı, yeni anonim ortaklıklar hukukunun en önemli problemi olduğu gibi, halka açık anonim ortaklıkların da en büyük dayanaklarıdır. Bugün her hukuk çevresinde genişletilmektedir. Tasarı da bunun ilk adımlarını atmıştır. Pay sahibinin bilgi alma hakkı karşısındaki engel, ortaklık sırlarıdır. Fakat bugünkü gelişim, pay sahibinin lehine ve «ortaklık sırları» kalkanının aleyhinedir.

Bilgi alma hakkının bir önemli uygulama alanı da, ortaklıklar veya işletmeler arası ilişkilerde kendisini gösterir. Bir yavru ortaklık, ortaklık politikasını bile ana ortaklığın menfaatlerine göre düzenlemek zorunluluğunda ise, hatta ilişkisi, yavru ortaklığın yönetim kurulunun, ana ortaklığın yönetim kurulu tarafından idare edilmesi sonucunu doğuracak kadar

(2) Gene bu konuda, Hirsch, age. s. 7-9 da geniş bilgi.

kuvvetli ve yakın ise, bu ilişkiyi pay sahibi hatta ilderdeki pay sahipleri bile bilmelidirler. Çünkü bu ilişki çok defa, vergi kolaylıkları yanında, ana ortaklığın imâl ettiği malları, yavru ortaklığı, piyasadan daha yüksek bir fiatla satın almaya zorlanması için kuvvetli tutulmuştur. Bu arada ana ortaklığın menfaatine harcanan, bu ilişkiyle hiç bir menfaati olmayan, fakat ortaklığın sermayesinin esaslı bir kısmını meydana getiren **dağmık**, tek kişi pay sahipleridir. Yararlanan ise, yavru ortaklığı sermayesi değil de, imtiyazları ile, hakimiyeti altında tutan, ana ortaklığın sahipleridir. İşte halka açık anonim ortaklıklar, bu tip ilişkileri ortaya koymak mecburiyeti olan ortaklıklardır. Kurulan sistem saklanmayı önlere mahiyettedir. Hatta bazı kararlar, bir ortaklığın diğer bir ortaklık ki katılma oranını % 25'i geçmesi halinde ilişkinin ilânını şart koşturmuştur (Anonim ortaklıklarla ilgili yeni Alman Tasarısı § 19).

Tasarı, bu bakımdan bilgi alma hakkını yavru ortaklığa kadar genişletmiş, holding ortaklıklarında bilgi alma hakkının, yavru ortaklığı da kapsadığı kuralını koşturmuştur.

KAMUYU AYDINLATMA İLKESİ

7. Halka açık anonim ortaklıklar, kamuyu aydınlatma ilkesine geniş uygulama alanı veren ortaklıklardır. Ortaklığın, bilançosu, kâr ve zarar hesabı belli şemalara göre düzenlenir. Yani yönetim kurulu bilanço ve kâr ve zarar hesabını istediği gibi tanzim edemez. İsteddiği kalemlere, istediği yerlerde yer veremez. Bundan başka bilanço ve kâr ve zarar hesabında yer alan kalemler, ortaklığın durumunu ortaya koyabilecek bir sırada ve açıklıkta kendilerini gösterirler. Şemalar o şekilde düzenlenmiştir, bilanço ve kâr ve zarar hesapları inceleyenler için bu hesaplar kendilerini anlatma, kenölerini açıklama, izah etme özelliği gösterirler. Şem'aya göre bilanço ve kâr ve zarar hesabı düzenlenince, bilanço'ya ait, **doğruluk, açıklık, süreldilik, gerçeklik** ilkelerinin gerekleri kendiliğinden yerine getirilmiş olur. Gene bu şem'alar ortaklığın zayıf tarafının nerede olduğunu ortaya koyabilecek özelliktedir. Tabiidir ki muhasebe hileleri gene de bazı hususları saklıyacak veya yanlış verecektir. Fakat tetbirin yanıltma ve kandırma oranını düşürmek gayesini izlediği açıktır.

Gene kamuyu aydınlatma ilkesinin gereği olarak bilanço ve kâr ve zarar hesapları, tirajı yüksek gazetelerde yayınlanacaktır.

BAĞIMSIZ İÇ DENETİM

8. Bu bilanço ve kâr ve zarar hesabını tetkik edecek olan, denetçiler ortaklığın dışında, ondan tamamiyle bağımsızdırlar. Ortaklıkla hiç bir menfaat ilgileri olmadığı gibi, birkaç sene ard arda aynı ortaklığın denet-

çiliği yapmak suretiyle, o ortaklıkla «alışkanlık» kurmalarının da önüne geçilmiştir. Bu denetçiler uzman kişilerdir ve uzmanlıklarını belirli, sınayıcı şartları gerçekleştirerek ortaya koymak zorunluluğundadırlar. Denetçiler kendi başlarına buyruk olamazlar. Sermaye piyasasını denetleyen komisyonun sıkı ve etkili deneti altındadırlar ve sorumlulukları da aynen yönetim kurulu üyeleri gibi ağırlaştırılmıştır. Bu sistemin halen yürürlükte olan, denetçileri kendi içinden çıkararak ve hiç bir şekilde denetlemek imkânına sahip olmayan sistemin çok ötesinde olduğu açıktır ve halka açık anonim ortaklıkların, kapalı (aile) anonim ortaklıklara üstün tarafıdır. Kapalı anonim ortaklıklarda denetçiler çok defa ya aile ferdlerinden birisidir veya büyük pay sahibine çeşitli ilişkilerle bağlanmıştır.

SONUÇ ALICI DIŞ DENETİM

9. Bu ortaklıklar, bağımsız iç denetim yanında, çok sıkı bir dış denetime tabi tutulmuş ortaklıklardır (bu konu «Sermaye Piyasasını Denetleme Komisyonu» sebebiyle tekrar incelenecektir). Tabii ki dış denetim sadece halka açık anonim ortaklıkları değil bütün sermaye piyasasını kapsar. Yetkili mahkemeler yanında çeşitli borsa makamları eli ile yapılan denetin de buna eklenmesi gerekir. Anonim ortaklığın mali ve iktisadi durumu gibi, herşeye rağmen belirli bir oranda bilgi isteyen bir konuda, kamu yetkilerini haiz bazı makamların, hem halkı aydınlatıp haklarını etken bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmalı, hem de etken zorlayıcı yollarla, halk adına harekete geçebilmelidirler. Bu problemin bir noktada tehlikeli bir gelişim göstermesi de mümkündür. «Halk adına» hareket sözü arkasına gizlenen siyasi kuvvetin, özel gibi görünen ekonomik gücü kendi isteklerine uygun şekilde kullanmağa kalkışması uzak bir ihtimal değildir. Faşist düzenlerde kendisini daha da belirli bir şekilde gösteren bu tehlike Nasyonel Sosyalist Almanya'da kötü örnekler vermiştir. Kanuna kadar giren «halk adına» hareketin bıraktığı kötü izlenim, bugün Federal Almanya'nın anonim ortaklıklar kanununu değiştirmek istemesinin sebeplerinden biridir. Bu sebeple dış denetimde, halkın aldatılmasına engel olmak, halkın yanlış yola yönetilmesine meydan vermemek, hak arayan tek kişi pay sahibini, çoğunluğa karşı yalnız bırakmamak, kendisine verilen bilginin doğru olduğuna inanç yaratmak, yani bilgilerin en sağlıklı şekilde gerçekliğini sağlamak dış denetime hakim olan ilkelerdir. Tasarı bu problemi 28 inci maddesinde, sermaye piyasasını denetleme komisyonunun görevlerini ve yetkilerini düzenlerken hesapların, açıklık, doğruluk ve aleniliğini sağlamak şeklinde ve 27 inci maddeye de bağlanan kapsamı geniş ilkelerle çözmüştür.

«HALKA AÇIK OLMA» NİTELİĞİNİN ÖNEMİ

Bir anonim ortaklık «halka açık olma» niteliğini gösterdiği sürece halka açık anonim ortaklık olur ve bu ortaklıklarla ilgili kredi ve vergi kolaylıklarından yararlanır. Çünkü, vergi ve kredi kolaylıkları ortaklığa değil, «halka açık olma» niteliğine verilmektedir. «Halka açık olma» niteliğinin de en belirli ölçüsü, pay sahipleri sayısının çokluğudur. Birkaç büyük sermayedar veya sermaye grubu sözde halka açık bir anonim ortaklık kurarak, bu imkân ve kolaylıklardan yararlanmak yoluna giderse, ortaklık «halka açık olma» niteliğine sahiptir denilemez. Bu durumda ortaklıktan bu niteliğin alınması gerekir. Tasarı oldukça güç olan bu durumun devamlı denetimini Komisyona vermiş ve en az elli gerçekten pay sahibi kimsenin ortaklıkta bulunmasını şart koşturmuştur. Tabii ki bu rakam bile, nitelik için yeterli değildir. Komisyona bu durumda düşen görev, «halka açık olma» niteliğinin gerçekte var olup olmadığını, sadece pay sahiplerinin sayısı ile değil, ortaklığın yönetimini etkileyen her türlü ilişki ve bağılıklarla kontrol etmektir.

Bu gayeye hizmet etmek için, tasarıda pay senetlerinin en az % 51 inin hamiline yazılı olması ve borsada kote edilmesi şartı aranmıştır. Hamiline yazılı senetlerin borsada işlem görmesi, kolayca devredilebilmesi gerçekten pay sahibi olan kimselerin sayısını artırabilir. Fakat bu tedbir de her zaman istenilen sonucu veremez. Geri kalan % 49 dan başka, borsada işlem gören % 51 miktarındaki hisse senedi de belirli ortakların veya kişilerin eline geçebilir. Bu sebeple Komisyonun görevi, yukarıda da temas edildiği gibi, ortaklığın yönetimine teşhis koymakta ve değerlendirmekte kendisini gösterebilecektir.

Sözde «halka açık olma» niteliğini sağlamak için başvurulacak en tanınmış yol, «saman adamlar»dır. Bu deyim anonim ortaklıklar hukukunun muhtevası geniş bir kavramı ortaya koyar. Saman adamlar, dışarıya karşı, pay senedinin sahibi gibi görünürler. Fakat gerçek pay sahibinin başka birisi veya bir ortaklıktır. Saman adam ortaklıkta haklarını ve özellikle oyunu, pay senedinin hakiki sahibi olan ve fakat arka plânda duran kişi veya ortaklığın isteklerine göre kullanır. Bu gizli, iç ilişkinin ortaya konulması her zaman kolay olmaz. Fakat anonim ortaklıklar hukuku literatürü bu gizli ilişkiyi ortaya koymak için çeşitli işaretlerden yararlanır. İşte bu işaretleri Komisyonun değerlendirebilmesi, ortaklığın gerçek niteliğini ortaya koymak için şarttır. Tasarı, her zaman komisyonun bu incelemeyi yapmasını şart koşturmakta, niteliğin yokluğu halinde, niteliğe bağlı imkân ve kolaylıklar-

dan ortaklık yoksun bırakıldığı gibi, halk da bu konuda aydınlatılmaktadır.

MÜSECCEL SERMAYE SİSTEMİ

Halka açık anonim ortaklık «müseccel sermaye sistemini» kullanabilme imkânına sahip bir ortaklıktır. Müseccel sermaye daha çok anglo-Amerikan hukukunun kabul ettiği bir kolaylıktır. Anonim ortaklıklarda statik bir kavram olan ana sermayenin artırılmasında görülen yüklü formaliteleri ve bunların ortaya koyduğu güçlükleri aşmağa imkân vermektedir. Bu hukuk çevrelerinde «Authorized Capital» veya «Registered Capital» Almanya'da çok dar uygulama alanı bulup «Genehmigtes Kapital» diye anılan, ortaklığın kuruluşunu izleyen ilk yıllarda ihtiyacı olmadığı için az bir miktarla faaliyete geçebilme imkânı verip, ihtiyacı arttıkça bu miktarda yükselmeyi formalitesiz sağlayabilen müseccel sermayede yüksek bir tavan vardır. Ana sözleşmede tescil edilmiş bu tavana kadar ortaklık yönetim kurulu, gene ana sözleşmenin yetkilendirmesine dayanarak yeni pay senetleri çıkarmak yolu ile para teminine gider. Ancak tavana erişildikten sonra, sermaye artırımını ve bu artırmada öngörülen şart ve formaliteler yerine getirilir. Böylelikle 300.000.000 TL. sermayeli bir anonim ortaklık, başlangıç sermayesi olarak meselâ 1.000.000 TL. ile faaliyete geçebilecek, ihtiyacını duydukça tavana kadar, yönetim kurulu kararı ile pay senedi çıkarıp halka satabilecektir. Ortaklığın kuruluşu sırasındaki finansman güçlüğü, faaliyet senelerine dağıtılarak aşılmış ve buna ek olarak pay sahipliğini çekici hale getirici «değiştirilebilir tahvillerin» çıkarılması kolaylaştırılmış olacaktır. Bu tahviller ortaklığa borç para vererek sadece faiz alabilme imkânı kazanan ortaklık alacaklılarına, belirli bir süre sonra, ellerindeki tahvillere dayanarak pay sahibi olup faizden çok daha yüksek oranlarda kâr payı alabilme imkânı yanında ortaksal mali ve idarî faydalar da sağlamaktadır. Müseccel sermaye sistemini kabul etmiş bir ortaklıkta, tahvil sahiplerine bu imkânın tanınabilmesi daha kolay ve güven verici şekilde olabilmektedir. Tasarı 4 üncü maddesinde buna imkân vermiştir.

SERMAYE PİYASASINI DENETLEME KOMİSYONU (=SPDK)

Tasarı'nın en önemli yeniliği, çok yönlü ve etkili bir denetleme yapılabilmesi için, ortaklıkların dışında, kamusal yetkilere sahip bir komisyon kurmuş olmasıdır. Böylelikle Anglo-Amerikan ülkelerinden sonra bu yolu ilk gerçekleştiren ülkelerden biri de Türkiye olmaktadır. Yalnız, Türk sermaye piyasası ve halka açık anonim ortaklığı, kendi anayasa düzeni-

nin gerek ve ilkelerine uymak zorunluluğunda olduğundan, komisyon diğer ülkelerden daha değişik özellikler göstermekte ve yetkilere sahip bulunmaktadır.

EĞİTİCİ DENETİM ESASI

Başbakanlığa bağlı bu Komisyon üçü kadrolu, beşi belirli görevleri işgal veya kuruluşları temsil eden sekiz üyeden kuruludur. Tam anlamı ile devamlı bir komisyon olmamasına rağmen, 33 üncü maddede yer alan «Büro» ile çalışması zorunluluğu bu mahzuru ortadan kaldırılabılır. Sadece, devamlı niteliği haiz uzmanlardan kurulu bu büronun çalışması sermaye piyasasının denetimini, «eğitici denetim» haline getirmektedir. Uzman raporörler, kanunda ön görülen denetimin SPDK tarafından yapılabilmesi için, piyasayı izlemeğe, halkın menfaatini korumaya ve Türk sermaye piyasası için uzun vadeli bilimsel nitelikte «araştırmalar» yapmağa mecburdurlar. Piyasanın istekleri nelerdir? Sosyal bir piyasasının şartları nasıl temin edilir? Pay senetlerinin büyük pay sahiplerinin elinde toplanması yerine, halka dağılması için neler yapılmalı? büyük pay sahiplerinin kendilerini saklamaları için kullandıkları ve talimatları ile idare ettikleri «saman adamlar», «örtülü temsilciler» nasıl önlenmelidir? Halkta güven yaratmak için neler yapılmalıdır? Bütün bu incelemelerden elde edilen sonuçlar SPDK'nin çıkarmağa yetkili olduğu tebliğlerle, ortaklıklara bildirilir ve ortaklıklar tebliğlerin gereğini yerine getirmek mecburiyetindedirler. Amerikadaki Securities and Exchange Commission (SEC) gibi SPDK da bir taraftan sermaye piyasası ile ilgili kanun, tüzük ve yönetmelikleri uygularken diğer taraftan da 28 inci maddede de söylendiği gibi özel ve genel tebliğler çıkarır. Benzer bir hüküm daha da ayrıntılı olarak Securities Exchange Act § 13 (b) de yer almaktadır. Yetkilendirme de Securities Act 19 (a) da düzenlenmiştir. SEC tarafından çıkarılan tebliğler mahkemeler, çeşitli resmî makamlar ve ortaklıklar için bağlayıcı özelliktedir. Tasarı'da da kabul edilen bu «düzenleme yetkisi» nin, SPDK'yı çok önemli olan denetleme görevinde, açık kapılar karşısında hareketsiz kalan katı kanun hükümlerinin dar kapanına sıkıştırmamak, ihtiyaçların ortaya koyduğu problemlere uygun çözümleri hemen uygulayabilmek, ana ilkelerin teferruat meselelerinde nasıl uygulandığını çok yakından takip edip «şeytan daima teferruattadır» sözünün gereğine göre hareket edebilmektedir. Tebliğler hesaplarla ilgili olacaktır. Hesap ve kalemlerin tanzim ve şeması, değerlendirme ilkeleri, itfa metodları, bilanço, kâr ve zarar hesabının kendisini daha iyi anlatabilmesi için uygulanması gerekli olan kural- lar, pay sahibinin -Tasarı'da çok geniş tutulmuş ve modern bir anlayışa uygun olarak düzenlenmiş olan - Bilgi

alma hakkını gereği gibi kullanmasına imkân veren ve kamuyu aydınlatma diye adlandırılan ilkeye uygun olarak belirtilecek olan hususlar hep bu tebliğlere konu olur.

Genel tebliğler, sermaye piyasasının bütün kurumlarını, yani halka açık anonim ortaklıkları, yatırım ortaklıkları ve müşavirliklerini, aracı kuruluşları, iç denetleme özel kurumlarını hedef tutabileceği gibi, piyasanın sadece bir tek ünitesini, meselâ sadece halka açık anonim ortaklıkları kendi sine konu alabilir. Özel tebliğler belli bir grubun, belli bir özellik gösteren ünitelerini teker teker sayarak düzenleyebileceği gibi, belirli bir kısmı, meselâ konusu endüstri ile ilgili olan halka açık anonim ortaklıkları, veya tesiri büyük bir ortaklığı meselâ A yatırım ortaklığını veya B aracı kuruluşunu da düzenleyebilir.

Bilimsel bir çalışma gösteren, modern işletmecilik psikolojisi gerçeklerini ve sosyolojik verileri değerlendiren bu Büronun aldığı kararları adeta uygulayan durumda olan Komisyonun devamlı olmamasının zararları böylelikle aşılmağa istenmiştir. Büronun çalışma tarzı, piyasada geleneğin kurulması için çok önemlidir. Kurulmakta olan piyasaların en büyük düşmanları skandallardır. Zaten benzeri komisyonlar, borsalardaki tetkik mercileri hep skandallardan alınan dersler üzerine Avrupa ve Amerika'da kurulmuşlardır. Tasarının bu komisyonla, Ankara'da yüzlerce bulunan komisyonlara bir yenisini eklemek istemediği, ona anahtar mevkii verdiği açıktır. Piyasa iyi işlemezse, kötü hareketler olursa bulunan tek sorumlusunun SPDK olacağı açıktır.

TOPLUMSAL PİYASA - MİLLİ GEREKLERE UYGUNLUK :

Tasarı : «sermaye piyasasının, milli iktisadın gereklerine ve tasarruf sahiplerinin yararına, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri almak, özellikle halka açık anonim ortaklıkların kuruluş ve işleyişlerini denetlemek, menkul kıymetlerin çıkarılmasında gerekli bilgilerin aleniliğini sağlamak, menkul kıymetlerin halka arzında yardımcılık eden aracı kuruluş, yatırım şirketleri ve müşavirlikleri gibi kuruluşları denetlemek «şeklinde çok geniş deyimler kullanmış ve böylelikle denetime politik-ekonomik bir nitelik de verilmiştir. «Sermaye Piyasasının milli iktisadın gereklerine uy-

gun (...) çalışmasını sağlamak» başka anlam taşıyamaz ve bu sebeple Türk sermaye piyasası toplumsal bir piyasa olarak nitelenmelidir.

Bu bakımdan plan uygulaması ile, halka açık anonim ortaklıklar yönünden SPDK'ya esaslı görevler düşmekte, bu Komisyon sadece, kuruluş ve işleyişin kanununa uygunluğunu denetlemek gibi tek yönlü bir görev yüklenmemektedir. Zaten sermaye piyasalarını denetleyen üst organlar, denetlerini çeşitli alanlara yöneltmek ve çok taraflı çalışmak zorunluluğundadırlar. 1929 krizine gelinceye kadar, sermaye piyasaları büyük gelişme gösteren Amerikada, çeşitli kanunlar yanında özellikle «Blue Sky Laws» diye anılan ve «mavi gök kanunu» ismini 1917 tarihinde Amerikan yüksek mahkemesinin bir kararında kullanılan ibareden alan kanunlarla korunmasına rağmen suiistimaller önlenememiş ve SEC işte bu ihtiyaca cevap vermek ve piyasayı çok yönlü denetlemek için kurulmuştur. (2) Fakat bu konuda Türk SPDK ile Amerikan SEC arasındaki büyük bir farka işaret etmek gerekir. Sermaye piyasasına dolaylı bir yoldan etki yapan veya tasarruf sermayesini belirli yatırımlara yönelten, plan ekonomisi ile ilgili bütün istekler Amerikan SEC yabancıdır ve bu konularda bu Komisyonun hiç bir görevi yoktur. Bu husus Başkan tarafından Temsilciler meclisine yollanılan mesajda da aynen yer almıştır. (4) Oysa plân ekonomisi kabul etmiş olan Türkiye'de, sermaye piyasasını gerçeklerimize göre kurma zorunluluğu, SPDK'nın daha farklı görevler yüklenmesini de şart kılmıştır. SPDK, sermaye piyasası ile ilgili olarak, yatırımların akış yönleri bakımından beliren isteklere pek de yabancı sayılmaz. Bu sonuç TK. m. 280/2 ye rağmen memleketimiz bakımından kat'iyen şaşırtıcı değildir. «Sermaye piyasasının milli iktisadın gereklerine uygun çalışmasını (...) sağlamak» (m. 28) görevi, şüphesiz Danıştayın deneti altında yeri ne getirilecektir. Daha belirli söylemek gerekirse, SPDK yatırım hacmi dolmuş bir alanda iş göreceği bir halde halka açık anonim ortaklığa kuruluş izni vermeyebilecektir. Çünkü, bu ortaklıklarda yöneticiler ile sermaye sahipleri ayrı kimselerdir. Ortaklık yöneticileri, kendilerine «yabancı» ve halka ait bir sermayeyi işletmektedirler. Halk sermayesinin yatırım hacmi dolmuş bir sahaya akmasına, sermaye piyasasının milli iktisadın gereklerine uygun işlenmesini sağlamak görevini yüklenmiş olan SPDK engel

alabilecektir. Fakat bu sonuç yatırımın zorla belli bir sahaya yaptırılması halinde geçerli değildir. Plânın mahiyeti buna aykırı olduğu gibi, **Tasarının iç mantığı** da buna aykırıdır. Çünkü Tasarının temellerinde Anayasanın 40/3 ve 41/2 hükümlerinin ortaya koyduğu genel ekonomik ilkeler bulunmaktadır.

SPDK, olağanüstü yetkileri olan bir üst organdır. Halka açılmayı durdurabileceği gibi, çalışmakta olan bir ortaklıktan «halka açık olma» niteliğini de alabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME :

Tasarı, Ticaret Kanununa nazaran ileri adımlar atmıştır. Halka açık anonim ortaklıklar ve sermaye piyasasının kontrol edilememesi halinde ortaya çıkan sonuçlar tahminlerin üstünde kötüdür. Avrupa ve Amerika bu konuda geçen yıllarda büyük skandallar yaşamıştır. Türkiye'nin bu konuda en küçük bir denemesi bile yoktur ve asıl güçlük buradan doğmaktadır. Bu konudaki sosyolojik verilerin neler olduğu da belli değildir. Halka açık anonim ortaklıklar ve sermaye piyasası bir kanunla kurulmaya çalışılmaktadır. Herşeyin kanunda yer aldığı şekilde gelişmeyeceği açıktır. Kanunla halka açık anonim ortaklık kurmayı istemek demek gerçekten bu ortaklıkların kurulması demek değildir. Bu sebeple Tasarı'da ilk adım tereddütle atılmış, ortaklığın kendisinden çok onu denetleyecek olan organ düzenlenmiştir. Denilebilir ki Tasarı, sadece halka açık anonim ortaklık tipini takdim etmiş, işleyişini ayrıntılarına kadar düzenlemek yerine bütün gücünü denetlemeye vermiştir.

Bu sebeple Sermaye Piyasasını Denetleme Komisyonuna büyük görevler düşmektedir. Komisyonun devamlı olmaması ve uzman kimseler tarafından kurulacak yerde belirli görevleri işgal ve kuruluşları temsilden yüksek memurlardan kurulu olması büyük mahzurdur. Komisyon üyeliği, diğer bir görevle birlikte yürüyemez. Bu komisyonun yüklendiği görevi ciddiye almamak demek olur. Fakat ilk yıllarda işlerin az olacağı gerekçesi, bugünkü düzenlemeyi ortaya çıkarmıştır. Mahzuru biraz olsun hafifletmek için, gene uzmanlardan kurulu devamlı bir Büro da kurulmuştur. Büro'nun bir araştırma Enstitüsü gibi çalışması ve elde ettiği sonuçları Komisyon tarafından muhakkak göz önüne alınması gereklidir, aksi halde izlenen gaye gerçekleşmeyecektir.

Bütün kolaylık, ve imkânlar «halka açık olma» niteliğine verildiği için Komisyonun bu konuda titiz olması gerekir.

Tasarının eksiklikleri, gelişime göre tamamlanmalı, bugün Ticaret Kanunundan pek ayrılmayan hususlarda yeni değişiklikler yapılmalıdır. Buda ilk önce yönetim kurulunda ele alınmalı ve bugün, daha çok toplumsal bir piyasa kurma yolunda çabalayan ülkelerde görülen husus üzerinde düşünülmelidir. Bu da : yönetim kurulunun çeşitli menfaat gruplarının temsilcilerinden meydana gelen bir yürütücü organ olarak ele alınmasıdır. Böylelikle yönetim kurulunun teşkilinde sadece oy gücüne bağlı olan çoğunluk sistemi aşılmış olmaktadır. Personel ve işçi temsilcileri de belirli menfaat gruplarından biri olarak kurulda yer almalıdır. Buna ek olarak yönetim kurulunun hukuki sorumluluğu yeniden düzenlenmelidir. Bundan başka gerek yönetim ve gerek diğer hususlarda halka açık anonim ortaklıkların işletme kurullarına göre çözümlere gitmek gerekli olduğu gibi, bilgi alma hakkında da devamlı pay sahibi ile «geçici» ilişki kurmayan pay sahipleri bakımından farklı düzenlemeler ortaya çıkmalıdır. Hesapların açıklık ve aleniyetini en iyi gerçekleştirmenin yollarını gene uygulama gösterecektir. Çünkü bu konu, halka açık anonim ortaklıkların en önemli özellikleridir. Kâğıt üstünde temin edilemeyeceği de açıktır. Sağlam ofofinansman imkânları da henüz tasarıda yaratılmamıştır. Bu konunun da herşeyden evvel gelenek ve ortaklık kültürü ile ilgili olduğunu bildirmek isterim.

Ele alınması gerekli olan ikinci önemli husus, ortaklık genel kurulunun, ferdî hakları ve azınlık haklarını genişletip artıran yeni düzenleniş şekli olmalıdır.

Bütün bu yeniliklerin ilkelerini tesbit edip bu ilkeler çerçevesinde sosyal bünyemize uygun çözümlere gitmek şarttır. Bu da ancak uygulamayı görmekle mümkün olabilir. Tasarının bir faydası da budur. Yoksa Tasarının halka açık anonim ortaklıkları en iyi şekilde düzenlendiği ve uygulamanın da buna paralel olacağı iddiası gerçekten uzaktır.

(3) POROYLAREN, Sermaye Piyasası Etüdü, Ankara 1964, S. 99 vd. ayrıntılı açıklama.

(4) KRONSTEIN/CLANSEN, Pullizitoet und Gewinuvertehung in neuen Akti-eurecht, Frankfurt a.m. 1960 S. 50 vd.

Şehirlerimizin Plânlanması ve ilgili Yasalar

Şevki VANLI

Yurdumuzda, arazi kullanışını ve inşaat yapımının bazı şartlara bağlı olduğunu bilmeyen şehirli kalmamıştır diyebiliriz. Kasabalara kadar giren bu şartlar, genellikle sebebi pek anlaşılamiyan bir idarî baskı şeklinde de hissedilmektedir. Çok kere vatan-daş, iyi niyetle yapıların düzgün bir sırada olması isteği gibi tefsirlere de gitmektedir... Kalkınma plânı ile ilgilenenler ise, birden fazla belediye-nin imar plânına sahip olmak üzere bir yarışa girmiş olduğunu görür.

Gerçekten, Türkiyede şehir plân-larının yapılmasına oldukça erken başlanılmış, işe iyi niyetler hâkim ol-muş ve bu çalışmalar yasalarla des-teklenmek istenmiştir. Fakat gaye modern anlayıştan uzak kalmış, be-lediyelerin alt yapı tesisleri yaparken İller Bankasının yardımını alabilmek için kanunen zorunlu oldukları imar plânını hazırlamakla şehirlerinde da-ha düzgün bir kimliğe ulaşacağını dü-şünmüşlerdir. Bu anlayışın 6-7 yıl ön-cesine kadar süregeldiğini söyleyebil-riiz... Nitekim sekiz yıl öncesine ka-dar harıl harıl hazırlanan plânlar be-lediyelerin duvarlarını süslemiş, mi-marlar arasında açılan yarışmalar birbirini takip etmiştir... Fakat sekiz yıl önce başlayan uyarmalar, çok ya-vaşta olsa etki yapmış, çalışmalar ya-vaşlatılmış, daha çok faktörler hesa-ba katılmak suretiyle imar plânı ha-zırlamak için çaba gösterilmiştir.

Şimdi ise, şehir plânlanmasının «sosyal ve iktisadî hayatın plânlan-ması olduğu» siyasî ve idarî yetkililere anlatılmaya ve işin önemi belirtilme-ye çalışılmaktadır... Bu yapıladursun, teknik elemanlarda kanunun iste-nen seviyeden ele alınması için ken-dilerini hazırlamak istegindedirler. Fakat, istenen seviyeye ulaşıldığı, he-le çoğunlukla idare ve siyaset yet-kililerinin konuya olsun girebildikleri söylenemez. Bununla beraber, bu kıpırdamışların daha iyi çalışmalar getireceği beklenmelidir...

Şehirlerimizi tekrar plânlamak zorundayız;

● Şehir nüfuslarının sür'atle artmakta olduğu

● Şehir faaliyetlerinin değişme-si,

- Şehirlerin dışarıya açılması,
- Şehir trafiğinin modernleş-mek zorunda olması,
- Politik - sosyal bünyedeki ge-lişmeler, bu gereği güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

★

Bugüne kadar olandan daha ileri bir anlayışla çıkarılan Konya şehri imar plânı yarışması, nisan ayı için-de sonuçlandı. Mimarlıkla ilgili yarış malar sanunda, kanunun ve yarışma-nın meselelerinin tartışıldığı kollog-yum, Konya imar plânı içinde yapıldı... Mimarların, idarecilerin ve jüri üyelerinin beklenenin üstünde bir katılmasıyla yapılan toplantıda, bu yazımızı ilgilendiren iki soru ortaya atıldı :

1. İmar Plânlarının gerçekleştiril-mesi için şimdiki yasalar yeterli midir?

2. Aynı iş için belediyelerin yatı-rım imkânları yeterlidir?

İkinci sorunun birincisinin içinde olduğu düşüncesindeyiz. Zira, dünya-nın hiçbir belediyesi sonsuz malî gü-çe sahip değildir. Yatırım gücünün en önemli unsuru elbette örgütleşme-dir. Şehir yapısının gelişmesi, ihtiyaç sahiplerinin yatırımlarının verimli bir şekilde düzenlenmesi ile elde edilen güç sayesinde gerçekleştirilecektir.

Her ihtiyaç sahibi belirli bir yatı-rım imkânına sahiptir. Örneğin en güçsüz kişi olan gecekondü sahipleri-nin asgarî yatırımı 8 bin TL. olma-kta-dır. Ayrıca meskensizlere mesken kredisini, sanayicilere sanayî kredisini, tüccarlara ticaret kredisini aç-a-cak olanı elbetteki o şehrin belediye-si olmayacaktır... Fakat yatırımların şehirleşmiş arazi üzerine yapılacağı düşünülürse, belediye payında şe-hirleştirme masraflarının düşeceği görülür. Yani belediyeler, araziye şe-hirleştirmek için, yol, su kanalizas-yon, elektrik, vs.. gibi altyapı tesisle riyle, şehirleşmenin önemli bir parça-sı olan bazı sosyal tesisleri ve günlük servisleri temin etmek zorundadır.

Belediyeler bunu nasıl yapar?. Bu gün için belediyeler, şehrin daha ön-ce şehirleşmiş olan bölümünde ya-samakta olanları, yaptığı hizmetler

karşılığı veya doğrudan doğruya ver-gilemek yoluyla temin ettiği bütçesin-den karşılamaya çalışırlar. Yalnızca İmar Kanunundaki iki husus, şe-hirleşmenin vergilenmesini hedef tutar. Birisi 42. maddede olup, plân tatbiki sırasında, yollar ve sosyal tesisler için arazinin % 25 ine kadar beledi-yeye terki imkân dahiline sokar. Bu maddeyi aşağıda tekrar ele alacağız.. İkinci husus ise 35. ve 36. maddeler olup, yeni açılan şehirleşme arazisin-de yol ve kanalizasyon masraflarının parsellere düşen hissesinin aynen be-lediyece tahsilini sağlamaktadır... Bu dar sınırlar içinde belediyelerin hak-ettikleri gelirleri sağlamaları ve gö-revlerini yapmaları kolay değildir... Böylece belediye şehirleşmeyi düzene sokamamakta plân yapsa bile, tatbik edememektedir.

Plânların mevzuatla ilgili ikinci yönü, arsa değerleriyle ilgilidir. Plân, yani şehirleşmesine karar verilen bir arazinin bir kullanışa tahsisi (iskân, sanayi, depolama vb.) arazinin değ-e-rini artırmaktadır. Ayrıca belediye hizmetlerinin getirilmesi de bu artışa büyütmede, arsalarla ihtiyaç sahiple-rinin yatırım yapmalarını güçleştir-mektedir. Bir başka deyimle, yapıya yönelen imkânların arsa temini sıra-sında eridiği görülmektedir. Bu enge-le karşı herhangi bir mevzuat bugün için mevcut değildir.

İmar plânları tatbikatında, mün-ferit teşebbüsler yatırım imkânlarını yarmaktadır... Küçük bir mesken, bir imalât veya satış ünitesine ihtiya-cı olan kişi, kendi hesabına arsa sa-tınalmak zorunda kalmaktadır ... Eğ-er arsa dört katlı yapılara tahsis edilmiş ise, buna göre proje yaptır-mak, harçları ödemek, temellerini atmak ve sonrada tek katla yapının üstünü örtmek zorundadır. Böylece, bir tek kat için dört misli yapı arsa-sının, projesinin, temellerinin, duvar-larının, harçlarının bedelini ödemek yoluyla birkaç defa masrafa girmek-te veya inşaattan vazgeçmektedir... Herşeye rağmen bina yapılırsa çev-resinin içinde güdük kalarak çirkin bir şehirleşme ortaya çıkmaktadır. Bu duruma çare bulmak, hem plân safhasında hem mevzuatla ortak teşebbüsleri desteklemekle olabile-cektir. Yani ortaklaşa büyük teşeb-büsler için parsel ölçüleri, kolaylıklar, krediler bugünkü mevzuatta bulun-mamaktadır.

Demekki belediyelerin ve ihtiyaç sahiplerinin imar plânlarının gerçek-

leşmesi, teşebbüslerin organizasyonu, malî kaynakların sosyal hakları içine alan bir hak düzeni içinde çalıştırılması yoluyla olabilecektir.!

Bugünkü mevzuat bunun için yeterlidir? yoksa engel olmaktadır. Engelin mevcut olmadığını kabul edelim. O zaman teşebbüsler kişilerin veya gurupların ferasetine, bilgisine niyetine bırakılmış olur. yaygınlığını ve devamlılığını temin etmek güçtür. Bu özellikler ancak tesbit edilmiş ve korunmuş esaslarla elde edilebilecektir. Bunun için yasalara ve ayrıntılarına herhalde ihtiyaç vardır.

Ayrıca, bundan birkaç yıl öncesine kadar sahip olduğumuz, İmar Kanununun zayıfta olsa elzem bir maddesini kaybettiğimizi de gözönünde tutmanız gerekir. Bu meseleyi ele alan bir inceleme Forum'un 15 Mart 1965 tarihli 263. sayısında yayınlanmıştır. İmar Kanununun 42. maddesi Anayasa Mahkemesinin 22.11.1963 tarihli kararıyla iptâl olunmuştur. Bu maddesi şöyledir : «İmar ve yol istikâmet plânları hududu içindeki binalı ve birasız gayrimenkullerin, plâna uygun bir şekilde inşaata elverişli hale getirilmesi için, gayrimenkul sahiplerinin muvafakati aranmaksızın birbirleriyle ve yol fazlasıyla veya sair belediye, âmme hükmî şahıslarıyla âmme müesseselerine ait yerlerle birleştirerek, plân icaplarına göre, müstakillen veya şuyulu olarak parsellere ayırmaya ve bu yerleri yüzde yirmibeşe kadar noksansız sahiplerine dağıtmaya belediyeler selâhiyetlidir» ...Maddenin devamında, bahis konusu işlem esnasında belediyenin % 25 ten fazla bir araziyi alması halinde, bunu istimlak etmesi veya karşılığında yer göstermesi gerektiği belirtilmektedir...

Kanunun dışında bulunan kişiler belediyelere tanınan % 25'e kadar olan bedelsiz tasarrufu ve mal sahibinin muvaffakatının alınmamasını yadırgamış olacaklar. Gerçekte durum bambaşkadır. Bir arazinin «inşaata elverişli» bir hale getirilmesi için yapılan tatbikat, arazi kullanımını değiştirmekte, örneğin ziraat, bağ, bahçe arazisi inşaat arazisi haline gelmektedir. Bu değişiklik arazi değerinin hemen her zaman birkaç kat artmasına sebep olmakta ve 1/4 kayıp, kazancın yanında pek küçük bir oran olarak kalmaktadır. Bunun için işlem arazi sahibi için daima kazançlı olmaktadır. Aynı sebepten dolayı muvafakat almakta ifadesini kaybetmektedir. Kaldığı, gerek prensip olarak, kamunun haklarının korun-

ması, gerek pratik yönden plâna itiraz hakkı tanınmasından daha ileri bir anlaşmaya varmak imkânsızlığı, maddeyi haklı göstermektedir.

İki husus için içinde olanları üzüntüye sürüklemektedir :

1 — Bukadar alımlı bir maddenin, modern şehircilik tatkikatında % 25 terkin yetersizliği ve buna karşılık belediyelerin yüklendiği külfetlerin değerinin kat kat fazla olduğu bilindiği halde, anayasa mahkemesinde nasıl takılabildiği;

2 — Bu maddenin iptalini (her ne kadar Adalet Partisi görünüyorsa da) İmar ve İskân Bakanlığı tarafından istenmiş olduğu söylenmektedir.

Bu madde olmadan bir şehir plânı tatbikatı düşünülemez. Plânların getirdiği kullanışların eski mülkiyete uygun olmaları imkânsızdır. Nitekim, iptal talebinde bulunan Bakanlık, yerine yeni bir (madde) kanun tasarısı hazırlanmış ve yaşama Meclisine sevk etmiştir. Yeni teklifin esasta eski maddeden hemen hiç farksız olduğunu görmekteyiz ...

Bu durumda yeni maddenin Anayasanın 98.maddesine göre bozulması gerekir. Çünkü yenimaddede % 25

arazi için kullanılan «düzenleme ortaklık payı» deyimini ne gayeyi ne işlemi değiştirmektedir. Kamulaştırma, maddenin her iki halinde de % 25 ten arta kalan ve kamu adına belediyece ihtiyaç gösterilen kısım için bahis konusu edilmektedir... Hukukçu olmayanların da istiyebileceği bir husus varsa, Anayasayla tâyin edilen kamu yararına olan gayeler, maddelerin müstakil anlamlarını etkileyeceğidir..

Bir ülkede toplumun iktisadî ve sosyal yararları için toprak kanunu tartışılırken, o toplumun bünyesine çok daha fazla etkisi olan şehirlerin disiplin altına alınması düşünülmektedir. Fakat bu disiplinin arazi kullanımını geliştirici olması, iktisadî faaliyetleri ve sosyal düzeni desteklemesi önemle gözönünde tutulmalıdır.

Şehir bünyesinin düzenlenmesi, gelişmesi, faaliyetleri verimli olması için hareket kabiliyeti sağlayan, örgütlenme imkânı sağlayan yasalara ihtiyacımız vardır.

Şehirlerimizin rasyonel ve güzel bir şekilde inşa edilebilmesi için, inşaat arazisi üzerindeki şehirli (veya kamu) hakları konusunda daha geniş incelemeye ayrıca ve tekrar girilecektir.

REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

ÜSTAK
BASIN
İLAN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telegraf adresi : BASINKURUMU

Demokraside Devletçilik

Avukat Kâzım BERZEG

Yurdumuzda, özellikle son yıllarda politik sosyal ve ekonomik alanlardaki tartışmalara hakim olan anlam ve kavram karşılığı, demokrasi kavramının da çok farklı yönlerde yorumlanmasına yol açtı. Bu anlam karışıklığı içinde, birbirinden çok farklı ortamlarda varlığı iddia edilen çeşitli demokrasi tipleriyle karşı karşıyayız. Klasik demokrasinin, devrimizin şartları uyarınca değişikliğe uğramış şekli, gelişmiş batı ülkelerinin siyasi kuruluşuna esas oluyor. Bu sistemin karşısında, sosyal ve ekonomik yapısı Marksist ideolojiye dayanan ülkelerde uygulanan siyasi sistem var. Marksizm taraftarlarının, Rusya blokundaki ülkelerde uygulanan sisteme, Halk Demokrasisi adını verdiklerini biliyoruz. Son yıllarda ortaya atılan bir üçüncü demokrasi kategorisi var ki, Milli Demokrasi adıyla anılıyor. Sosyal Adalet dergisinin Mart 1965 tarihli sayısında çıkan «Milli Demokrasi Nedir» başlıklı yazıda, bu sistemin, Cezayirden Hindistan'a; Mısır'dan, Gana ve Endonezya'ya kadar, çok çeşitli ülkelerde ve çok değişik kurullarla uyulanan hükümet şekillerinin ortak adı olduğu belirtiliyor. Sonuç olarak, birbirinden çok farklı ekonomik, sosyal ve siyasi yapısı olan ülkeler, çeşitli demokrasi kategorilerinden birine veya diğerine sokulabildiğine göre, demokrasi kavramı, siyasi iktidarın sahibini tayin eden bir hükümet şekli olarak anlamını nerdeyse kaybediyor.

Belirttiğimiz durum, demokrasi-den bahsedilmeden önce, hangi çeşidin söz konusu edildiğinin açıklanmasını gerektiriyor. Bu yazımızda, sonradan sosyal yönü de çok güçlenmiş olan Klasik Demokrasi (batı demokrasisi) içinde devletçilik konusu üzerinde durmak istiyoruz.

Demokratik gelişim, mutlak monarşilerde, hükümdarın şahsen temsil ettiği hudutsuz devlet hakimiyetine karşı tepki olarak başladı. Başlangıcından bu güne kadar da, doktriner olmayan bir gelişme seyri takip etti. Helenistik çağın site demokrasisini bir yana itmek kaydıyla, demokratik gelişme yolunda ilk adımın, Magna Carta Libertatum'un kabulü ile atılmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu belge ile kral, halkın bazı hak ve

hürriyetlerini kabul ediyordu. Olayın vuku bulduğu 13. yüzyılda, kişi hak ve hürriyetleri kafalarda henüz bir doktrin olarak belirmemişti. İngiliz demokrasisi, herhangi bir doktrinin tesirinde kalmadan, daha sonra kabul edilen yasaların, devlet hakimiyetini devamlı artan oranlarda tahdidini, ve kişi hak ve hürriyetlerini genişletmesi yoluyla gelişti. İngiltere dışında, demokratik fikirlerin, tabii hukuk akımının ve bu akımın güçlü temsilcileri olan Jonh Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin etkisiyle doğduğu kabul edilir. Ancak, İngiltere dışında da, demokratik prensiplerin ortaya konulması ve demokratik kurumların kurulmasında en etkili rolü, siyasi organların ve politikacıların oynadığını görüyoruz. Klasik demokrasinin belli başlı kaynaklarından olan, 1776 tarihli Amerikan İstiklâl Beyannamesi, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi, 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi belgeler ve bu günkü modern batı anayasaları, tamamen siyasi organların eseri ve pratik bir gelişimin ifadesidirler. Bu itibarla, demokrasinin diğer ülkelerde de, İngiltere'de olduğu gibi, pratik bir gelişimin mahsulü olduğunu söyleyebiliriz.

Önceleri, daha çok ferdiyetçi karakter taşıyan demokratik belgelerin, zamanla sosyal yönleri de büyük önem kazanmış, modern anlamdaki demokratik prensipler, sosyal devlet kavramını yaratmıştır. Ne var ki, bu alandaki gelişme de, teorisyenlerden ziyade, pratik ihtiyaçlara ve — özellikle işçi kuruluşları gibi — demokratik kurumların etkisine uymak zorunda kalan siyasi organların eseri olmuştur.

Bu günkü anlamıyla klasik demokrasi, klasik hak ve hürriyetlerle beraber sosyal ve ekonomik haklara da geniş yer veren, çok partili düzen içinde, serbest seçim esasına, ayrılması kabil olmayacak şekilde bağlı bulunan bir siyasi sistemdir. Faşizme komünizme ve diğer dikta rejimlerine karşıdır. Temel ilkelerinin dayandığı en yeni belgeler, Batı Avrupa ülkelerinin modern anayasalarıdır. Bizim yeni anayasamız da — bazı çelişik hükümlerine rağmen —

en yeni ve ilerici anlamıyla klasik demokrasiyi kurma amacını taşımaktadır.

Yeni anayasamızın kurmaya çalıştığı ve yukarıda tarihi gelişimini kısaca özetlemeye çalıştığımız modern demokratik düzen içinde devletçiliğin — devlet kapitalizminin yeri ve oranı, nasıl tayin edilebilir, ne olabilir ?

Demokratik gelişimin, pratik ve siyasi bir mahiyet taşıdığını, ve topladığı ve yukarıda tarihi gelişimini kılu bir doktriner esasa dayanmadığını yukarıda belirttik. O halde, bu düzen içinde devletçiliğin yerini ve oranını tayin edebilmek için, yine pratik bir usule dayanmalı, evvela, demokratik ülkelerde devletçiliğin bu günkü tabikatinin kısaca bir göz atmalıyız.

Son yıllarda, bütün demokratik ülkelerde devletin ekonomik alana etkisi gün geçtikçe artmakta, sosyal yönü güç kazanmaktadır. Plânlı ekonomi fikri, bu ülkelerin pek çoğunda fiiliyata intikal etmiştir. Devletin yapmakla yükümlü olduğu amme hizmetleri sahası çok genişlemiş, ekonomik ve sosyal düşüncelerle bazı kuruluşlar devletleştirilmiş, devlet kapitali ile yeni teşebbüslere girilmiştir.

Ancak, İsveç'ten Fransa'ya, İtalya'dan İngiltere'ye kadar sıralıyabileceğimiz bu ülkelerdeki sınırlı devlet teşebbüsleri, genel ekonomik yapı içindeki yatırım değerleri, veya milli hasılaya katkıları bakımından henüz, % yüzde on oranına dahi ulaşamamışlardır. Batı demokrasisinin gerçekleştirilebileceği ekonomik ortamda, devlet kapitalizminin uygulanma oranı, henüz adı geçen ülkelerdeki en yüksek oranla hudutludur.

Bu demokratik ülkelere nazaran, çok daha detaylı, geniş kapsamlı ve birbirine benzeyen ekonomik kalkınma plânları içinde, devletçiliğe en geniş yer veren ve batı örneği çok partili demokratik sistemi uygulamak iddiasında bulunan iki ülke Hindistan'la Türkiye'dir. Bu gerçeğin yanında, son yıllarda, memleketimizde devletçilik uygulamasını çok daha artırmayı, hatta ekonominin bütününe yaymayı amaç edinen bir kampanya ile karşı karşıyayız.

Ne var ki, memleketimizde uygulanma oranı esasen diğer demokratik ülkelere çok fazla olan devlet kapitalizmini, özel teşebbüs aleyhine daha da genişletmek demokratik gelişim yönünden, denenmemiş kararlık bir yolda yürümek olmaz mı?

Diğer ülkelerden çok daha değişik bir ekonomik yapı içinde aynı demokratik sistemi uygulayabileceğimizi kim garanti edebilir?

Konu, mantık süzgecinden geçirildiği zaman da demokratik düzenin, az veya çok oranda özel teşebbüse muhtaç olduğu sonucuna varılıyor. Batı demokrasisi, devlet hakimiyetinin tahdidi, siyasi iktidarın, vatandaş oylarının çoğunluğu tarafından kurulması, ve vatandaşların siyasi iktidarı denetleyebilmek, icabında görevden uzaklaştırabilmek için, siyasi partiler halinde teşkilatlanması esaslarına dayanır. Tamamen devletçi bir ekonomik düzen içinde, ekmeğini yalnız siyasi iktidarın otoritesi altındaki devlet teşebbüslerinden kazanabilen, yalnız iktidarın münasip gördüğü kadar geçim imkânlarına sahip olabilen bir vatandaş kitesinin, iktidar sahiplerini denetleme, icabında görev

den uzaklaştırabilme kudreti çok zayıflamaz mı?

Bugün artık, sosyal adaleti, tüm-den devletçi olmayan bir düzen içinde gerçekleştirmenin ekonomik ve mali imkânları bulunmuş ve tatbikata konulmuştur. En şiddetli taraftarları dahi, demokratik sosyalizmi gerçekleştirmek için, özel teşebbüsü önlemeyi gerekli görmemektedirler.

Özet olarak şunu söyleyebiliriz : Türkiye'de esasen batılı ülkelere nazaran daha yüksek oranda uygulanan devletçiliği özel teşebbüs zararına daha da genişletmek, batı modeli demokratik düzenden ayrılmamıza yol açabilir. Ancak, özel sektör kesimi, toplum yararına uygun bir çalışma yoluna girmek suretile, demokrasinin korunmasında üzerine düşen görevi yapabilecek midir? Demokratik gelişmemizin bağlı olduğu en önemli sorunlardan birisi de budur.

Okurların Forumu

Ağalı Türkiye

Forum Yazı Kuruluna;

Öncü hareketleriyle ve şiirleriyle tanıdığımız halk ozanı Aşık İhsani şiirlerini «Ağalı Dünya» adlı bir kitapta toplamış. Ve çok iyi etmiş böyle etmekle... Ağal Türkiye'mizin gerçeklerini görmek istemeyenlere çok iyi bir ders veriyor şiirleriyle İhsani... Ozan gerçekten kutlanmalı.

Kitap 47 sayfa. Yer yer resimlerle süslenmiş.

Şiirlerin tümünü de bir toplumcu olarak zevkle ve heyecanla okudum. Üzerinde uzun uzun da düşündüm. Gerçekten de kişiyi düşündürten şiirlerdi bunlar... Çok güzel söylüyor İhsani. Hemde gerçekleri dobra dobru rahat ve yalın bir söyleyişi var. Çoğu yerde iğneli bir söyleyişi var! Anlayanları bu iğneli söyleyişlerin acıtacağı bir gerçek. Hemde acıtmalı işte böylesine. Kitaba Mahmut Makal'da iyi bir önsöz ve bu önsözde söylenenlerde anlamlı ve güzel...

İhsani'nin şiirlerinin tümünde de acı yurt sorunları, çıkarıcıların düzenbazlığı ve ağaların zulmü ve insanlık dışı hareketleri bütün katılığıyla anlatılıyor. İhsani, bu toplumu her şeyiyle baltalayan, sömüren ağalara karşı mertçe, sertçe karşı çıkıyor... Ve ağasız bir düzenin bu yurttaki gerçekleşmesine can atışını onun içli dizelerinden anlıyoruz :

Öğretmen, jandarma, hükümet, kanun,

Dam, su, inek, eşek, hepsi mi onun?

Öyle ise şu dünyada ağanın

Olmadığı bir yer bulsan, olma mı?

İşsiz kalanlar ve memleketteki işsizlik için de söyle diyor Ozan :

Yaz işte buraya, yazıcı dayı,
Köyden ayrılmamın dördüncü ayı...
Yer komadım iş arıyom, sayhayı
Yok diyorlar, burasını yaz işte!

Doğudaki ağalık saltanatı ve topraksız köylülerin durumu iyice içine işlemiş Aşık İhsani'nin :

Dur, daha bitmedi, söyleyecek çok...
Sor bakalım hangimizin karnı tok,
Koca köy ağanın, birimizin yok,
Ne bir öküz, ne bir karış yer» dedi.

İhsani, ilerici ve toplumcu bir Ozan. Her zaman, her an gericiliğin, yobazlığın karşısında... En çok ta bunca yıldır kara sakallıların sakallarını koz olarak kullanıp, her türlü dalavereyi çevirdiklerini çok iyi anlamış ve bunun için kara sakallılarla bir güzel alay ediyor. Bende sakallıyım ama benim halim başka diyor açıkça :

Hacı gibi üç-beş karı almadan,
Sofu gibi yanlış namaz kılmadan,
Camilerden hab, kilim çalmadan,
Ben seni kesemem kara sakalım,
İhsaniyem sakal değil, gözüksün,
Kullanmağa elde büyük kozumsun,
Halkı kandarmaya bana lüzumsuz
Ben seni kesemem kara sakalım.

Emekçinin, işçinin dostu olan İhsani, iş istemenin zorluğuna değiniyor. El kapısının yaman olduğunu anlatıyor. Ve memleketimizde torpilsiz işe girmenin, iş bulmanın olanaksızlığını çok iyi duyuruyor aydın geçinenlere... Bu düzenin en saçma, en bozuk bir çarkının ipliğini pazara çıkararak onu yıpratmaya gayret ediyor :

İki oldu geliyorum...

Boştaym iş diliyorum...

PARASIZ KİTAP VERİYORUZ.

Dergimize bir yıllık abone olan okuyucularımıza aşağıdaki kitaplardan birini parasız olarak veriyoruz.

İsteyenler 22 TL ile birlikte beğendiği kitabın ismini göndererek hem bir yıllık Forum aboneliği hem de bir kitap sahibi olabilmektedirler.

Kitapların değeri 5 liradır.

- ★ Gide Gide 3 - Fikret Otyam
- ★ 11 Çağdaş Besteci - İ. K. Mimaroglu
- ★ Troya'de Ölüm vardı - Bilge Karasu
- ★ Bizans Tiyatrosu - Metin And
- ★ İngiliz Demokrasisine Bakışlar - Münici Kapanı
- ★ Partizan Radyo ve D. P. Muammer Aksoy
- ★ FL. Wriğth - Şevki Vanlı (insana dönüş)

Not : Eski abonelerimiz, aboneleri bittiğinde bir yıllık abonelerini yenilerken istedikleri kitap adreslerine postalanacaktır.

VANDALLIK

(Başı 18. sahifede)

Vazoları ve Heykelleri Alarak Gidiyorlarmış. Hürriyet Gazetesi, 21/XII/1960.

«İzmir, 23 (Hususi) — İddia edildiğine göre, Milattan 3 bin yıl öncesine ait tarihî bir şehrin kalıntıları, bazı fırsatçılar tarafından soyulmaktadır. Gördeş kazasının İnciler köyünde olduğu bildirilen harabeler, tarihî Sard şehrinin yakınında bulunmaktadır.

«Diğer taraftan, bazı kimseler tarafından ifade edildiğine göre, bilhassa son günlerde harabelere giren hususî arabalı bazı şahıslar, köylülere verdikleri beş on lira mukabilinde kazı yaptırarak buldukları heykel, vazo gibi şeyleri alıp gitmektedirler.

«Ayrıca, birkaç gün evvel Salihli'de cereyan ettiği bildirilen bir satış, harabelerin tarihî kıymetini belli etmek bakımından gayet dikkate şayandır. Bu satış esasında İnciler köyünden getirildiği sanılan (bir heykel, üç el değiştirdikten sonra 20 bin liraya satılmıştır. Halk alâkahâların bir ar evvel müdahalesini istemektedir.»

(Sayın yöneticilerden öğrenmek istediğim küçük bir nokta var: Gazetelerde günlük «poletika» olaylarını izlerken gözlerinizi bu gibi küçük haberlere hiç mi ilmez? Ya zık... Halbuki, kültür, mültür bir yana, si zir anhyacağımız dille konuşmak gerekirse ucu "nef'i hazine" ve "menfaati maliyyeye kadar uzanır bu soygunların, bu yıkıcılıkların... Ama aradaki bağlantıyı kavrayabilmek için "poletika" dan çok, ama çok başka yetenekler gerektir.)

**Torpilim yok, biliyorum
İnsanım kafi değil mi?**

Ey insanlığa saygı duyan, emeğe saygı duyan, halk dostu, halk Ozanı İhsani ser bin kere kutlarken bu toplumun ve gür soyluklu gücünün yıllarca devamını dilerim.

Ne mutlu sana ki bir halk adamısın!.. Bir halkçı ozansın...

İsmail GENÇTÜRÜ

Kültür ve Sanat

romanımızın sorunları

Mehmet SEYDA

Romanımız, kendini itici ve durdurucu güçlerin ortasında, denebilir ki, en bunalmış dönemini geçirmektedir. Değişmekle değişmemeyi öngören bu etkileyici anlayışları birlikte gözden geçirelim :

Roman kolay kolay değişmez, değişmelidir diyenlere göre :

Türk romanı, doğal bir gelişim sürecinin içinde, Batıdaki gerçekçilik akımının bütün serüvenini geçirmeli, yaşamalıdır. Dolayısıyla, fazlaca biçim oyunlarına girmeden, gerçekçilik ve doğalcılık akımının büyük ustalarının tekniğinden hâlâ yararlanabiliriz. Stendhal, Balzac, Zola, Flaubert gibi yazarların insanı ele alış ve anlatışları, bizim için de geçerlidir hâlâ. Bizim anlatılmamış insanımızı ve toplum sorunlarımızı anlatma yolunda, kullanılacak bir başka teknik de yoktur zaten.

Halit Ziya, Hüseyin Rahmi gibi ilk ünlü romancılarımız birer gerçekçi idiler. Romanımız bu tür içinde gelişti, güzel örnekler verdi. Yakup Kadri'den, İhan Tarus'a dek, bütün roman yazarlarımız, kendilerine göre özel bir anlatıma sahip olmakla birlikte, aynı gerçekçilik karnalı içinde buluşurlar.

Şiir alanı kaypaktır, onda fantazinin bütün oyunlarına, bütün biçim yeniliklerine kolayca yer verilebilir. Hikâye gene öyle; yazarının bütün fantazilerini kaldırabilir.

Romana gelince iş değişiyor; roman, genişliği, uzunluğu, okunmasında aldığı ve istediği zaman bakımından, şiir gibi, hiç değilse hikâye gibi her yeni biçim denemesine açık olamıyor. O yazı sanatlarının içinde ister istemez en az değişeni oluyor. Ancak bu, yer yer fantazilere düşmez, şiir olmaz, onun içinde oyun olmaz demek değildir. Roman, belki de bütün yazı sanatlarının bir birleşimidir. Ama onu bütünü ile mantık düzeninden çıkaramayız, çıkardığımız zaman ise, o roman bize «eksik-tutar-sız» gelir. Hatta romanda biz, gündelik yaşantıda gözümüzden ve yorumlarımızdan kurtulmuş bir mantık düzeni ararız çokları; bulamayınca sevmeyiz, beğenmeyiz o romanı.

İnsan, romanda kendini arar. Başkalarının inanılmaz serüveni içinde aradığı sadece kendisidir. Romancının görevi de, saçmalığa düşmeden, aşırı oyunlara girmeden, kişiliğini romanında yansıtabilmek, yapıtı ile öbür insanlar arasında geçit olacak bağlantıları kurabilmektir.

Türkiye geri kalmış bir ülke. Türkiye'de okuma yazma bilenler çok az. Batıya gözlerini dikip de bizim bu gerçeğimizi unutan yazar, romanın tarihteki ilk çıkış nedenlerine de ihanet etmiş olur. Onun, halka sırt dönüp, ancak aydınlar kesitine yönelmesi, kendi gerçeklerine göz yumması, açık ve anlaşılabilir olmaktan uzaklaşması, ta-

rihsel görevi kadar, sanatçılık görevini de boşlaması anlamına gelir. Kısacası; roman da geleneği ve göreneği çığnemek, Batının aşırı uçlarına kapılanmak, halkımızı sanatları büsbütün soğutmak, ancak aydınları ilgilendirebilecek zihinsel bir masturbasyona yönelmek demektir. Oysa o, düşsel bir dünya kuracağı yerde, düz ve açık yoldan, günün ve çağın kökeninde yatan acı gerçeklere yöneldikçe haysiyet, saygınlık kazanır. Bizim Balzac'lardan, Zola'lardan hâlâ öğreneceğimiz bir şeyler var.

Her şey gibi roman anlayışımız, tekniğimiz de değişmelidir diyenlere göre :
Dünyamız bir oluşum ve değişim içinde. Dünyanın içinde bir ülke olan Türkiye de hem onunla birlikte, hem kendi kendine, bir değişim sürecinin içindedir. Düşünü ve

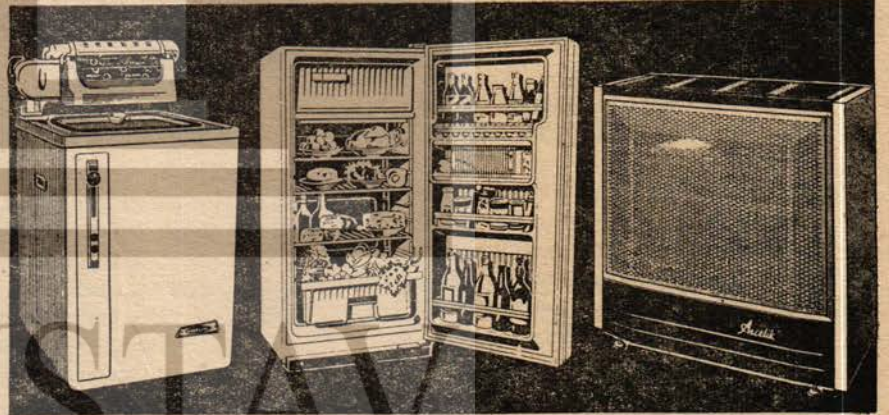
sanat ilişkileri, ulusal sınırları tanımayan ilişkilerdir. Bu alış-veriş aydınlar aracılığı ile gelişir.

Balzac, Zola, Flaubert ve benzeri yazarların gerçekçi sanatına, tekniğine saygı duyarız. Onların sanat dünyasına çıkışları ve tarihsel görevlerini yapmaları bizce de yerli yerinde, olumlu çabalardır. Ama bugün, hâlâ Balzac, hâlâ Hemingway, ya da Steinbeck gerçekçilik anlayışını kullanalım demek, batı ile aramızda teknik yönden, sınıf ilişkileri yönünden bir ayrım var, o ayrımı sürdürürelim, onları hep geriden izleyelim demekle birdir. Bu tutum, kendini ileriyeye değil, geriye doğru atmaktır.

Düşünü ve sanat, sıçramaları, esnekliği de içerir. Dolayısıyla, Çemişgezek'te oturan bir aydın kişi, dünya ve yurt sorunlarını yorumlarken, ufak tefek ayrıntılara karşın, Paris'li bir aydınla aynı paralele gelebilir. Bu, Hotantolar ülkesine düşmüş bir gezginin, kitaplığında Faulkner'i ve Şolokov'u bulundurmasına benzer. Bulunduruşu ise, hiç yadırganmaz.

Aydınlar, özellikle dil bilen aydınlarımız, sanat sorunlarını anlama ve beğeni ölçüleriyle, yazarlarımızın pek çoğunu aşmış durumdadır. Onlar Faulkner'i, James Joyce'u, Dorothy Richardson ile Virginia Woolf'u, Alain Robbe-Grillet'i, Samuel Beckett'i okur ve incelerken, kimi romancılarımızla hikâyecilerimizin bu yazarların öne-

en üstün kalite
en uygun fiyat
gerçek garanti

ARÇELİK

SÜTLÜCE, KARAAĞAÇ CADDESİ 2-4, TEL.: 49 44 00

minden daha haberleri bile yoktur. Sartre, Camus ve Kafka'nın kapışılması karşısında, yersiz bir gücenciliğe düşüyorlar.

Bilinç akımı karşısında ne diyeceklerini bilemiyor ve sadece susuyorlar. Bilmedikleri ve kavramadıkları her konunun, akımın bir «moda» olduğu savındalar. Durumları, o hani duvarları bir zamanlar pek süslemiş olan «Bu da geçer yahu...» levhalarını andırmaktadır.

Sanatçının ve romancının görevi, öncelikle aydınlar kesitine kendisine köprübaşları kurmaktır. Roman masal değildir. Oysa bu bağlantı gerilmiş ve şimdi de yer yer kopmuştur. Ad vermiyelim, aydın kişi falan filanca romancının adı geçtiği yerde, «O artık benim için ilginç değil. Çünkü bana «yeni» olarak hiçbir şey veremez. Yapıtı ile beni ne duygulandırabilir, ne de düşündürülebilir.» diyor.

Demecilerimize, eleştirmenlerimize bakın; sanatımızın gerçek değerlerini tanıtmaya yolunda her şeyi yapmaya hazırdılar, ama tantacak yazar bulamayıp, yabancı yazarlardan, çeviri yapıtlardan söz açıyorlar. Bir Tahir Alangu, bir Mehmet Fuat karşısında işte bu bakımdan «geri» sayılıyor. Ve

genç kuşağa karşı davranışları, onların yapıtlarını değerlendirdiği, gene bu bakımdan, bir «anlaşılsızlık kokusu» salıveriyor.

Bilge Karasu'nun «Troya'da Ölüm Vardı»sı, eğer doğrudan bir Faulkner ve Joyce aktarmacılığı olmasaydı, günümüzün en ilginç yapıtı olabilirdi. Ama gene de, bu teknik aktarmacılık, onun kişisel yaşantısına bulaşarak homoseksüel bir konuyu da içerdiği için, dikkatle izlenmelidir.

Şiir ve hikâye gibi romanın da teknik yönden değişmeyeceği ileri sürülemez. Romanımız da ister istemez değişecektir. Onu, Balzac kadar Joyce'u Dostoyevsky kadar Faulkner'i inceleyip anlayabilen sanatçılarımız değiştirecektir.

Tek kalıp, tek ses olmaktan kurtulalım. Tek akıma kapılmadan, çeşitlenelim. Balzac ve Zola tekniğinde roman yazanların sırtı sıvazlanırken, Alain-Robbe-Grillet'yi örnek alan bir yazarı öykünmecilikle suçlamayalım...

İşte bunlar. Romanımızın çıkmazdan kurtuluş çabasında karşılaştığı sorunlar işte bunlardır. Haklıyı haksız zamar gösterecek ve bana öyle gelir ki, bu konuda hak, biraz ortada bir yerdedir.

VANDALLIK, VURDUMDUYMAZLIK VE VATANSIZLIK ÜZERİNE XVIII

1960'ın kılıç artıkları

Mehmet Metin NİĞAR

Gelecekte kuvvetle emin olmak için, milletlerin geçmişlerini yalnız bilmeleri ve sevmeleri değil, herşeyden önce saklamaları, korumaları, yurdun her tarafında yükselen abideleri, eserleri gelecek nesillere geçmişten canlı örnekler diye göstermeleri lâzımdır.

Hilmi Ziya ÜLGEN

Türkiye'nin kültür tarihi, kültür mirası, arkeolojisi, müzeciliği, turizmi bakımından Cumhuriyet döneminin ilk büyük ihtarı, basında en geniş yankısını bulan ilk büyük uyarması, Side olayı, aradan pek kısa bir süre geçtikten sonra unutuldu. Devri sabıken unutulmaz «hafızai beşer nisyan ile malfüdü» düsturu -başka konuları bilmem ama- bizde özellikle kültür ve uygarlıkla ilgili konularda tam yerini bulmuş gibidir. Aradan üç, beş ay geçmiş ve Side olayı yığın yığın nisyan külleri altında gömülü kalıvermişti. Uyarılar, ihtarlar tüm boşa gitmişti. Side olayı kapanır kapanmaz, hatta daha kapanmadan, başka olaylar birbirini kovuşturmuş, ve 1960 yılı tarih, kültür ve arkeoloji miraslarımızı kemiren, ve bunları uzun ve sonsuz birer kayıplar listesine çeviren başka soygunlara sahne olmakta devam etmişti. İhtilâl sonu döneminde ilgi, yankı, sansasyon uyandırmayan bu «bakiyetüssuyûf» olaylardan duyulan ve bilinenleri burada sıralayalım :

1. Tarihi Eserler Çalan bir Şebeke Tesbit edildi, Tercüman Gazetesi, 23.11.1960

«İzmir, 22 (Hususî) — Memleketimizdeki tarihi ve kıymetli eserleri türlü şekillerde tophyarak veya temin ederek yurt dışına kaçıran bir şebekenin mevcudiyeti ilgililerce tesbit edilmiş bulunmaktadır.

«Bu şebekenin mensupları daha ziyade köylerde faaliyet göstererek, köylü vatandır.

daşlarını kazılar sırasında elde ettikleri kıymetli eserleri toplamakta ve harice götürmektedirler.»

«Bu şebekeye bazı yabancıların da karıştığı ilgililerce tesbit edilmiştir. Nitekim evvelki gün şehrimizin Anafartalar semtinde antikacılık yapan bir şahsın dükkânına polisler tarafından baskın yapılmış ve değeri 50 bin liraya yaklaşan tarihi heykel ve paralar ele geçirilmiştir. Bu kıymetli eşyalar müsadere edilip İzmir Müzesine teslim edilmiş ve dükkân sahibi hakkında tatbikata geçilmiştir.

«Bu arada şebeke mensuplarının bazı müzelerden hırsızlık yaptıkları dahi iddia olunmaktadır.»

2. Yeni Tarihi Eser Hırsızları ele Geçti. Cumhuriyet Gazetesi, 2.1V.1960.

«Antalya, 1 (Telefonla) — Altı hafta önce Side müzesinde vuku bulan soygunculuktan sonra bu defa Alanya ilçesinde gizli kazı yaparak tarihi eser ve sikkeleri saklayan, satan ve satın alan 11 kişiden ibaret yeni bir şebeke ele geçirilmiştir. Hadise İzmir, Basmahane, 1297 ci sokak, 27 numarada oturan antikacı Rıza İstipliler üzerinde bulunan 7 adet fotoğrafın tesbiti ile meydana çıkmıştır. Yapılan tahkikat sonunda Elikesik köyünden Hüseyin, Ali, Sabri ve Şükrü Boz adlı dört kardeşle Tevfik Sarıkadoğulu isimli şahsın Asabi (?) Kale tarihi harabelerinde gizlice kazı yaparak bazı heykel ve tarihi ve altın meskûkâtı antikacı Rızaya ve kuyumcu Mustafa ile Kemal Bayırhı kardeşlere sattıkları ve bu arada Hasan Uçar adlı şahsın beş erkek ve iki kadın heykelini toprağa gömdüğü anlaşılmıştır. Olaya Mustafa Peker adlı şahsın da bazı tarihi işlemeli sütunları sakladığı meydana çıkmıştır.

«Sanıklar adalete teslim edilmişlerdir. Hadise sonunda ele geçirilen 47 adet heykel ve altın sikkâ Alanya Müzesine konulmuştur.»

3. Müzelerimiz Soyularak Bazı Eserlerin Yerine Sahteleri mi Konuyor? İzmir'de bir duruşmada şahit olarak dinlenen Efes Müze Müdürü Yabancı Üç Şebekenin Müzelerimizi Soyduğunu İleri Sürdü. Cumhuriyet Gazetesi, 13.1V.1960

«İzmir, 12 (Telefonla) — Bugün bir duruşmada şahit olarak dinlenen Efes Müzesi Müdürü Musa Baran, Yunanistan, İtalya ve Mısır'da faaliyette bulunan üç kaçakçılık şebekesinin Türkiye müzelerindeki kıymetli antika eşya ile paraları kaçırdıklarını ve yerlerine sahtelerini koyduklarını ileri sürmüştür. Ali adında bir antikacının dükkânında sahte antikaların ele geçirilmesi üzerine açılan davanın duruşmasında Hazine avukatı da bu iddiayı te'yid etmiştir. Duruşma başka bir güne kalmıştır.»

(Bay Musa Baran, Savcılık kanalıyla gönderdiği ve Cumhuriyet Gazetesinin 20.1V.1960 tarihli sayısında yayımlanan tektip mektubunda bu beyanatını yalanlamışsa da, uluslararası kaçakçılık örgütlerinin Avrupa müzelerinden geniş ölçüde sanat yapıtı aşırıldığı ve özellikle İtalyan müzelerinin pek çok firâ verdiği resmi belgelerle sabittir. Bizim müzelerin bu yönden de büyük tehlikelerle karşı karşıya olduğunu iddia etmek hiç te yersiz bir uyarma değildir. Çoğu zaman gözlerimizin pek geç açıldığı da başka bir gerçektir.)

4. Eski İzmir Valisinin bir Marifeti Daha, Vatan Gazetesi, 25.VI.1960

«İzmir, 24 (Özel muhabirimizden) — Seferhisar İlçesi yakınlarındaki tarihi Seos (Teos olacak) harabelerine ait taşların rıhtım inşaatında kullanıldığı tesbit edilmiştir. İlçenin Sivacık köyünde inşa ettirilen rıhtımın doldurulması için Sakit İzmir Valisi Kemal Hadımlı o zamanki Seferhisar Kaymakamı Abdülkadir Ceylan Tunçok'a talimat vererek, dünya çapında şöhreti haiz Seos (Teos) harabelerinin anfitiyatr taşlarının kullanılmasını bildirmiştir. Seferhisar kaymakamı bu emir üzerine Seos (Teos) harabelerinin en nadide taşlarını kaldırtarak rıhtım inşaatında kullanmış ve Millîtan önce yaşanmış bir medeniyetin son kalıntılarını da Vali Hadımlı'nın emriyle denize gömmüştür.»

(Halicarnassus anfitiyatrosundan sonra Teos anfisinin de nasıl ve kimlerin emriyle yokedildiği böylece ortaya çıkıyor. İstanbul rıhtımlarını yapmak, Mısırda Hıdiv saraylarını inşa etmek için geçen yüzyıl Ege ve Akdeniz kıyılarından vapurlar dolusu taşınan antik çağ mermerlerini hatırlamamak, ve bu vandallıkları işleyenleri lanetle anmamak mümkün değil. Bunları düşündükçe de Lord Elgin'lerin, Lord Stratford'ların Britanya Krallık Donanmasına ait gemilerle yaptıkları vurgunları bağışlamak geliyor insanın içinden. Yurdun en değerli varlıkları olan eski yapıtları yokederek vandallık sıfatını iktisab eden bir takım valilerin kültür ve uygarlık bakımından bu ulusa ettiklerini pek az düşman yapmıştır denilebilir. En acısı, elden, «Vaaah, zavallı Yorick!» demekten başka birşey gelmez.)

5. Tarihi bir Şehre Bazı Açık Gözler Dandı, Bunlar Harabelerden Çıkan (Devamı Sayfa 16. da)

ADALET'in başyazısında, «Solcuların ve CHP. nin güçbirliği cephesine, tarafsız olması gereken devlet başkanının katılması»nın memleketin nasıl bir çıkmaza girdiğinin ifadesi olduğu, Liston'un boks mağandan, Göksef Arsoy'un film sanatına kadar fikir beyanlarında bulunduğu, bugün söylediğinden ertesi günü rücu ettiği, bugünde Yüksek Seçim Kurulunda tzevib edmiş AP. amblemi üzerinde beyanda bulunarak tarafsızlığına göğe düşürdüğü ifade edilerek, «Seçim mücadelesinin başladığı bir dönemde, politika rüzgârı ne yönden eserse essin, kendilerinin tarafsızlık mevkiinde hiç bir tesir altında kalmamaları, her zamandan ziyade önem kazanmıştır. Memleketin huzuru ve selâmeti, başta kendilerinin tutumuna bağlıdır.» denilmektedir. Fatih Fuat ise aynı konuda, «Adalet Partisi Halk Partisinin en korkulu siyasi rakibidir. Bu sebeple, Halk Partisinin taşıdığı politika ahlâkının müsaadesi nisbetinde her fırsattan istifade ederek Adalet Partisini vurmak istemesi tabii karşılanabilir. Ancak anlaşılmayan nokta şu: Daimi senatörler kadrosu bu çeşit ve daima haksız ve mak-

satı davranışlarda neden hep Halk Partisiyle kolkola bir durumda görünür?» diye sorarak, Adalet Partisinin bu duruma abığı ancak, devletin en yüksek kademesinden gelen sesin de vatandaşları can evinden yaraladığını ilâve etmektedir.

28 Temmuz tarihli CUMHURİYET'te Evvet Güresin, seçimlere hazırlanıldığı şu sıralarda, partilerin birbirlerine hücumlarından daha fazla içlerinde ki mücadelelerin arttığını, aday listelerinin kifayetsiz olduğunu ifade ederek «Toplum içinde, tez, elbette karşı tezi getirecek ve ikisi elbette çarpışacak. Bu varlık, teze karşı tezi çarpışma silahları ve biçimleri birbirlerinden böylesine ayrı olamaz. Tez eğer kaba kuvvete dayanıyorsa, yarın karşı teze aynı yola gidecektir. Zira oyunun kurah budur. Bu oyunun fikri seviyede oynanması, ya da oynanmaması partilerin, oy verecek olan halkın elinde. Akımları kullanırsak mesele yok. Ama kullanamayıp her marifet becerdiği sanlamı Meclis'e doldurursak, 1965 sonrasının curcunasını kendi elimizle hazırlamış oluruz.» demektedir.

Hazırlayan : Bekir EKİNCİ

bibliyografya

Derleyen : S. N. ÖZERDİM

TÜRLÜ YÖNLERİYLE AYAS. Yazan : İçişleri Bakanlığı İler İdaresi Genel Müdür Yardımcısı Mehmet Aldan, Ankara 1965. 236 S. 20 lira. Resimli, haritalı. (İçindekiler: Ayas ilçesinde tarih öncesi araştırmaları - Tarihi devirlerde Ayas, Coğrafi bilgi : Arazi - İklim - Akarsular ve yeraltı suları - Bitki örtüsü - Nüfus durumu, Ekonomik durum : Tarım durumu-sanayi durumu-Ticaret ve ulaştırma durumu-İlçe ekonomisinin geleceği, Millî eğitim durumu, Ayas folkloru, Ayasta yetişen büyük adamlar ve Ayaslı şairler.)

AGALI DÜNYA. 2. Aşık İhsani'nin şiir-nesir karışık eseri. İstanbul 1965. 46 S. Resimler : Hakkı Torunoğlu. 100 kuruş. (Ağalık sorunu üzerinde şiirli uzun öykü.)

YABAN ÇİLEKLERİ. Ingmar Bergman'dan çeviren: Tezer Sümer, Ankara 1965 Bilgi Yayınevi, Sakarya Caddesi, 95 S. 4 S. resim, 4 lira. (Bergman'ın kendi yazdığı senaryo, Tarık Dursun K. nin «Ingmar Bergman» önsözü ile.)

DIVANÇE. Behçet Necatigil'in şiirleri. İstanbul 1965 DE Yayınevi. 55 S. 3 lira.

CHEZ LES TURCS. André Antoine. Yayınlayan: Metin And, Ankara 1965 Forum. 75. S. Metin dışında iki resim. 6 lira. (Antoine'ın Türkiye anıları, Metin And'ın önsözü ve eklediği belgelerle.)

İKİ ÖZEL SAYI. İstanbul'da çıkan TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI dergisinin Temmuz sayısı ile Eskişehir Halkevi dergisi EMRE'nin Temmuz sayısı özel sayılar halinde yayınlanmıştır. Türk Folklor Araştırmaları, bu 192. sayısını Nasrettin Hoca'ya, Emre ise 15. sayısını Yunus Emre'ye ayırmıştır.

BEN DEVLETİM. Recep Bilginer'in oyunu. İstanbul 1965 İzlem Yayınevi. 109 S. Temsilinden resimlerle. 3 lira.

BENİMKİLER. Ferruh Dinçer'in şiirleri. Ankara 1965 Yazarın adresi: Veteriner Fakültesi asistanı. 53 S. 3 lira.

Dergiler :

ÖNDER. Karadeniz Teknik Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Talebe Cemiyeti dergisi. 1. sayı. 100 kuruş. — **ORKESTRA.** 23. sayı. İstanbul 2 lira. — **SANAT VE SANATÇILAR.** 8. sayı. Temmuz 1965. 175 kuruş. — **SOYUT.** 3. sayı. Temmuz, İstanbul. 100 kuruş.

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Özgeçmiş Gönüllük Tarafından Sıyasal İktisat Köleleri Dergisi

Yıl: 12 — Cilt: XVIII — 100 Kurş
İdarehane: Yenişehir, Büyük Han
No. 55 Tel: 17 87 37 — ANKARA
Haberleşme: Forum Dergisi P.K. 131
ANKARA

★

Sahibi: Fikret EKİNCİ
Yazı İşleri Müdürü: Bekir EKİNCİ

Bu Sayıda Yazı Kurulu:

ALDOZER — Fikret EKİNCİ — Sait
DİLİK — Adnan GÜRİZ — Adnan
ÖZAKTAŞ — Cahit TALAS

Dizgi ve Baskı

GÜRSOY BASIMEVİ

Mebusevleri Çarşısı No: 11

Telefon: 13 17 53

İlan ve Abone:

Arka kapak 1000 TL. (iki renkli
1500 TL.) ★ Metin arası santimi
10 TL. — (Devamlı ilan verenlere
pazarlık) ★ Bir yıllık 22 TL.
★ Altı aylık 11 TL. ★ A.B.D. (uçak)
90 TL. Avrupa (uçak) 54 TL —
Bütün yabancı devletlere (Adı)
44 TL. dir.

(FORUM) ve yazarın adı belirtilme-
den yazı iktibas edilemez.

ZİRAAT BANKASI

Muhterem hesap sahiplerine
en iyi şekilde
hizmet etmekten şeref duyar.

Bu gün servislerinde kullandığı
elektronik hesap makineleri ile daima
Modern Bankacılığın önderi olmuştur

(Basın 1953) - 365

T.C. ZİRAAT BANKASI